

№ 15 – 16 (788 – 789)
Красавік 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ☞ Краязнаўчы форум: водгукі і рэзалюцыя – стар. 3 – 5
- ☞ Рэгіён: «Вязанка народнай мудрасці» з Ёдкаў – стар. 7 і 10
- ☞ Музей галіны: гісторыя гадзіннікавага завода «Луч» – стар. 9

«Вяртанне» дамоў Уладзіміра Содаля

Фае Мормальскай школы Жлобінскага раёна ўпрыгожыла карціна сябра Саюза мастакоў Беларусі Алесь Цыркунова «Спадчына Уладзіміра Содаля».

Алесь Цыркуноў – вядомы беларускі жывапісец. Яго творы знаходзяцца ў музеях Мінска, Гродна, Віцебска, Жлобіна, іншых гарадоў, у прыватных зборах. Ён – ураджэнец Жлобіншчыны, з вёскі Лясань, і ў сваёй творчасці шмат увагі надае сваёй радзіме. Новая карціна, падараваная ім Мормальскай школе, – адна з такіх працаў.

Уладзімір Содаль (1937 – 2015) – гісторык беларускай літаратуры, журналіст і краязнаўца – нарадзіўся і вырас у Мормалі, вучыўся ў мясцовай школе. Яго не стала роўна пяць гадоў таму, у красавіку 2015-га. Калі Уладзімір Ільіч быў жывы, ён часта наведваўся ў вёску свайго маленства. І вось новае вяртанне творцы – на гэты раз будучы ўвасобленым на палатне.

*Мікалай ШУКАНАЎ, краязнаўца, г. Жлобін
Фота аўтара*

Хрыстос Уваскрос! Са святам, землякі!

Ён свой у кожнага – горад сонца

З 10 красавіка ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага пачала працу выстава жывапісу і графікі «Горад сонца», прымеркаваная да 75-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне і прысвечаная 10-годдзю Музея гісторыі горада Мінска. Яна арганізаваная сумесна з Нацыянальным мастацкім музеем Рэспублікі Беларусь.

Сёлета наш музей адзначае сваё першае дзесяцігоддзе. За гэты прамежак часу створаны дзевяць пастаянных экспазіцыяў. Палаўняюцца і растуць музейныя калекцыі, сярод якіх асаблівае месца належыць збору жывапісных і графічных твораў, прысвечаных гораду Мінску.

На выставе прадстаўлены мастацкія працы, па якіх можна прасачыць, як змяняўся горад цягам 75-і мірных пасляваенных гадоў. Гэта своеасаблівае рэтраспектыва, дзе кожнае дзесяцігоддзе характарызуецца сваімі дасягненнямі, знакавымі для гараджанаў падзеямі: будаўніцтва новых мікрараёнаў, адраджэнне гістарычнага цэнтра, гарадскія святы.

Вядомыя летапісцы Мінска па-свойму адлюстравалі горад на палотнах і паперы, але кожнаму з іх удалося перадаць тое, што называюць душой горада. У Мая Данцыга – гэта шырокія панарамы вялізнага мегаполіса, у Леаніда Шчымлёва – неабсяжныя абшары звілістай Свіслачы, у Леаніда Дударэнкі – утульнасць старых прадмесцяў і вулачак, у

Барыса Аракчэева – яркія парады і дэманстрацыі, у Уладзіміра Тоўсцкіка – непаўторны каларыт гісторыі і сучаснасці.

Выстава – яшчэ і цікавы дакументальны матэрыял для даследчыкаў архітэктуры і гарадскога побыту. Малюнкi з натурны Уладзіміра Стальмашонка перадаюць маштаб ваенных разбурэнняў 1940-х гг. і пачатак складанага этапу адраджэння горада.

Асабліва багатую мастацкую спадчыну пакінулі Мінску 1950–1960-я гг. Жывапісныя і графічныя працы таго часу пранізаныя атмасферай вялікай будоўлі, надзеяй на добрую светлую будучыню, настроймі мірнага і спакойнага жыцця, прадчуваннем свята 900-годдзя Мінска. Гэта асабліва выяўлена ў акварэлях Івана Мядзведзева, цёплым жывапісе Аляксандра Пуццейкі, вечаровых пейзажах Б. Аракчэева, жанравых карцінах М. Данцыга і Паўла Гаўрыленкі.

Творы 1970 – 1980-х гг. адзначаны налётам настальгіі

па старым горадзе ў працах Уладзіміра Ткачова, Л. Дударэнкі, Уладзіміра Пракапцова, Віктара Маркаўца. Мастакі ўсё часцей звяртаюцца да тэмы рэканструкцыі вобраза гістарычнага горада.

Сум па драўляным Мінску, што адыходзіць, адлюстравана ў сваіх працах Уладзімір Ісачанка. Яго «Вечар у Сухараве» і «Зіма ў Міхалове» – цяпер толькі напамін пра тое, як выглядалі гэтыя ціхія раёны ў 1990-я.

Вобраз сучаснага горада XXI ст. ствараюць мастакі новага пакалення: Васіль Зянько, Васіль Пляшкун, Дар'я Бунеева і многія іншыя вядомыя аўтары.

У кожнага свой горад – вялікі, зменлівы і шматгранны. Дынамічны і павольны, шумны і спакойны, трывожны і вясёлы, парадны і будзённы, пахмурны і сонечны Мінск чакае мінчанаў і гасцей сталіцы ў Музеі гісторыі горада да 7 чэрвеня.

Паводле паведамлення Музея гісторыі горада Мінска

Выданні краязнаўчай краіны

Самі валодаем сваёй славай

Слоні́мскія краязнаўчы ўжо некалькі гадоў абменьваюцца з землякамі ды жыхарамі іншых куткоў Беларусі сваімі знаходкамі. Намаганьнямі руліўцаў штомесяц выходзіць краязнаўчае электроннае выданне «Слоні́мскі край». Сёлетні сакавік прынёс чытачам 50-ы нумар.

Адкрывае нумар тэкст, які напісаў дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага Леў Сапега як прадмова да Трэцяга Стутута ВКЛ. Дзяржаўны дзеяч, магнат звяртаецца да насельніцтва

дзяржавы, абгрунтоўвае важнасць незалежнасці, свабоды, панавання права. Са старабеларускай мовы тэкст узялі паэт Алесь Разанаў. Слова, пісанае ў канцы XVI ст., у многім актуальнае і сёння. Прыкладам, канцлер пісаў: «Законі ўсталёўваецца на тое, каб дужы-заможны не ўсё, што яму зажадаецца, рабіў. Як зазначыў некалі Цыцэрон, каб маглі мы вольнасцю карыстацца, становімся для таго нявольнікамі закону. (...) Наша вольнасць, якую мы ганарымся сярод хрысціянскіх народаў, найперш у тым палягае, што пана, які б панаваў не

паводле законаў, але паводле жадання свайго, над сабой не маем, а самі валодаем сваёй славай, нажыткам сваім і сваім жыццём».

У рубрыцы «Старыя здымкі» друкуецца артыкул «Дом каля касцёла святога Андрэя»; артыкул «Па старонках нямец-

кай ваеннай газеты» знаёміць з таткай пра мастацкую выставу ў Слоніме, якую арганізавалі нямецкія вайскоўцы, у большасці прафесійныя мастакі (№ 97 ад 5 снежня 1917 г., «Kriegszeitung von Baranowitschi») («Ваенная газета ў Баранавічах»); Сяргей Ёрш прапанаваў артыкулы аб падзеі, пра якую мала пісалі даследчыкі («Пра пажар у Слоніме ў ліпені 1848 года») і пра гравюру, на якой бачым Слонім з боку Лабазоўкі. Тэнадзв Гурскі распавядае пра Міхала Палінскага, прафесара Віленскага ўніверсітэта ў 1-й пал. XIX ст., матэматыка, педагога, калекцыянера. У шэрагу беларускамоўных і рускамоўных энцыклапедыч-

ных артыкулаў, што прысутнічаюць у інтэрнэце, месцам яго нараджэння пазначана Мінская губерня. Аднак у некратогу, змешчаным у верасні 1848-га ў неафіцыйнай частцы «Віленскіх губернскіх ведамасцяў», пазначана, што ён нарадзіўся ў Слоні́мскім павеце, піша аўтар. Другая ягоная публікацыя – пра Антона Шукалу з Альбярціна, які служыў на пасадзе справавода/перапісчыка ў канцлярыі штаба дывізіі і якога Сяргей Пясецкі верагодна лічыў сваёй удачай, самым каштоўным агентам. Святлана Брайчук распавядае пра вёску Вішава, вакол і знакамітых жыхароў.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Беларускі фонд культуры і «Краязнаўчая газета» віншуюць актыўных краязнаўцаў са Слоні́мскага раёна і выдаўцоў «Слоні́мскага краю» з выдадзенымі 50-ю нумарамі цікавага часопіса. Зычым далейшага плёну, знаходак і адкрыццяў, што спрыяюць пашырэнню ведаў пра наш самабытны рэгіён.

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ Виртуальную этнаграфічную выставу «Ад прадзедаў спакон вякоў...», прысвечаную Году малой радзімы, прадставіў Быхаўскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей. Для гэтага трэба наведаць афіцыйны старонкі музея ў сацыяльных сетках «ВКонтакте» і «Одноклассники», а таксама ў «Instagram».

– Мы знаёмім з канкрэтнымі экспанатамі, распавядаем пра іх, выкладваем фотаматэрыялы. Выстава ўмоўна падзелена на некалькі тэматычных раздзелаў: земляробства, прылады працы для апрацоўкі драўніны і лёну, ткацтва, ёсць і куток гаспадыні, – гаворыць навуковы супрацоўнік музея Яўгенія Федарчук.

Цікавае выклікаюць цэп для малацьбы, ночвы, сальніца, пчлярская прылада для падкурвання пчолаў дымам у вулі дымар, стрыхоўка для выраўноўвання саломы, якой накрывалі стрэхі пабудоваў.

Дырэктар музея Сяргей Жыжыян адзначаў: асаблівае выставы ў тым, што на ёй прадстаўлены арыгінальныя экспанаты з уласных фондаў канца XIX – 1-й паловы XX ст. Можна завітаць і ў будынак музея, каб паглядзець выставу як індывідуальна, так і групай (не больш за 5 чалавек).

Можна будзе таксама азнаёміцца з прыказкамі і прымаўкамі рэгіёну.

✓ Свята творчасці адбылося ў Валожынскім раённым Цэнтры культуры, дзе званні «народны» і «ўзорны» пацвярджалі літаратурна-мастацкае аб'яднанне «Рунь» і клуб «Грацыя» Валожынскага РЦК, харэаграфічны ансамбль «Журавінка» Гвянецкага Дома культуры. Удзельнікі прадставілі канцэртную праграму «Табе, наш краю мірны і шчаслівы».

У сумеснае выступленне калектываў лаканічна ўпляталіся дэфіле ўзорнага клуба «Грацыя», якім кіруе Аляксандр Бардылеў. Пад мелодыю скрыпкі Ангеліны Пекар дзяўчаты паказалі дзве льяныя калекцыі адзення «Беларускія паненкі» і «Валожынскія чараўніцы», а таксама веча-рковую «Запрашэнне на бал». У дэманстрацыі калекцыі «Джынсы» былі задзейнічаны і маленькія ўдзельнікі калектыву-спадарожніка «Фэшн кідс».

Кампетэнтнае журы высока ацаніла выступленні калектываў і пацвердзіла іх найменні «народны» і «ўзорны».

✓ У Мёрскай раённай бібліятэцы прайшла сустрэча мясцовых умельцаў.

Жывапіс, вышыўка, вязанне, ганчарства – выстава ручных вырабаў упрыгожыла залу. Аўтары ж за чаем расказвалі пра свае захапленні. Удзел бралі супрацоўніца тэрытарыяльнага цэнтра Алена Плектан (яна займаецца з наведнікамі аддзялення дзённага знаходжання для інвалідаў, пад яе кіраўніцтвам развіваюць мастацкі талент Максім Жугар, Юрый Савуць), удзельніца клуба «Бажэна» Ніна Ігошына, супрацоўніца паліклінікі Марыя Батура, Браніслава Юршэвіч.

Вядучая мерапрыемства бібліятэкар Таццяна Невядомская назвала 5 прычынаў заняцця рукадзеллем. Па-першае, такое хобі дорыць спакой і гармонію, па-другое, умацоўвае памяць і мозг, па-трэцяе, развівае крэатыўнае мысленне. Чацвёртая прычына – эканомія: умелая майстрыха зможа адрэстаўраваць старыя рэчы. Пяты матыў прывабны для тых, хто хоча скінуць лішнюю вагу (зацягвае так, што забываешся на час, у тым ліку і на пазачарговы прыём ежы).

✓ З 10 красавіка ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь пачала працу міжнародная тэкстыльная выстава, прымеркаваная да Другога адкрытага фестывалю дэкаратыўнай творчасці «Текстильный букет». Майстрыхі з Беларусі, Расіі і Казахстана дэманструюць як традыцыйныя тэхнікі тэкстыльнага мастацтва, так і эксперыменты з трансфармацыяй тэкстыльнай паверхні ў аб'ёмную трохмерную пляшчыню.

Казахскія майстры Малік Муканаў і Баўыржан Дасжанаў прапанаваць габелены, выкананыя ў тэхніцы ручнога ткацтва. Персанальную выставу «Славянские традиции» прадставіць мастацка з Расіі, майстар ласкутнага шыцця, кіраўнік студыі «Гатчина», аўтар кніг і арганізатар ласкутнага фестывалю «Лукоморье» ў Гатчыне Наталля Касьянкоўская. З беларускага боку ўдзел бяруць пераможцы і прызёры IV Беларускага Трыенале сучаснага дэка-

ратыўна-ўжыткавага мастацтва, калектывыя практы мінскага Квiлт-клуба «Валюшкі», а таксама працы майстроў, адабраныя Экспертным саветам Другога адкрытага фестывалю дэкаратыўнай творчасці «Текстильный букет», – арт-аб'екты Анастасіі Арайс і Хрысціны Высоцкай.

Асобным праектам прадстаўлена Віцебская школа мастацкага тэкстылю (працы Наталлі Лісоўскай, Святланы Баранкоўскай, Таццяны Макляцовай і Віалеты Някрасавай).

Пабачыць тэкстыльныя творы можна па 10 траўня.

✓ У Шаркаўшчынскім раёне з 15 сакавіка па 5 траўня праходзіць раённы літаратурны конкурс, прысвечаны 75-годдзю Вялікай Перамогі і Году малой радзімы.

Арганізатары ставяць за мэты героіка-патрыятычнае выхаванне насельніцтва розных узростаў, развіццё і папулярнаізацыю традыцый амаатарскай творчасці. Сярод задачаў – выхаванне цікавасці да роднай мовы, літаратурнай спадчыны беларускага народа, увага грамадства да неабходнасці выхавання асноўных маральных якасцяў і агульначалавечых каштоўнасцяў.

Жанры конкурсных твораў: апавяданне, нарыс, эса, п'еса, верш, паэма. Сярод тэмаў прапанаваныя «Мая малая радзіма. З любоўю да роднага краю», «Тое месца на карце быллім зарасло, але памяць аб ім застаецца», «Праз усё нягоды і адлегласці мне свеціць вочы роднае зямлі» ды інш.

Падвядзенне вынікаў запланавана на 6 – 8 траўня. Пераможцаў чакаюць дыпломы і падарункі, астатніх – дыпломы за ўдзел.

Найлепшыя творы могуць быць надрукаваныя на старонках раённай газеты «Кліч Радзімы».

Скарыстаная інфармацыя з сайтаў газет «Маяк Прыдняпроўя» (Быхаў), «Працоўная слава» (Валожын), «Міёрскія навіны» (Мёры), «Кліч Радзімы» (Шаркаўшчына), наведання Нацыянальнага цэнтру сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь

У Быхаўскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі

Рэзалюцыя І Рэспубліканскага краязнаўчага форуму Беларусі

Прымаючы да ўвагі маштабнасць краязнаўчага руху па ўсёй краіне і яго імкненне да пашырэння радзімазнаўства ў самых розных колах грамадства, асабліва актывізаванаму ў сувязі з гадамі паўсюднага ўшанавання малой радзімы, удзельнікі І Рэспубліканскага краязнаўчага форуму Беларусі лічаць мэтазгодным далейшае арганізацыйнае ўдасканаленне самога краязнаўчага руху праз яго структурызцыю:

- паўсюднае стварэнне аматарскіх суполак краязнаўцаў на базе музеяў, бібліятэк, клубных і навучальных устаноў: іх утварэнне і фіксацыя на месцах паспрыяе далейшаму фарміраванню і арганізацыйнаму афармленню мясцовых, раённых і абласных краязнаўчых таварыстваў як наступнага этапу пашырэння і ўдасканалення краязнаўчага руху;

- развіццё і ўмацаванне сувязі з беларусамі замежжа, больш актыўнае далучэнне іх да ўдзелу ў краязнаўчым руху як за межамі краіны, так і непасрэдна ў Беларусі, выкарыстанне назвапранага імі вопыту напісання і даследавання гісторыі сваіх родных мясцін і ўдзелу ў аднаўленні там помнікаў гісторыі і культуры;

- пашырэнне краязнаўчай тэматыкі за кошт вывучэння і даследавання праблем міжканфесійных і міжнацыянальных адносін на беларускіх землях, жыцця і дзейнасці святароў, якія займаліся самі і выступалі арганізатарамі ролігійнага краязнаўства;

- стварэнне на базе Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусі і Беларускага фонду культуры каардынацыйнага краязнаўчага савета, які адначасова з выкананнем функцый арганізацыйна-метадычнага суправаджэння краязнаўчай дзей-

насці будзе праводзіць падрыхтоўку ўтварэння Рэспубліканскага краязнаўчага таварыства.

Удзельнікі форуму лічаць неабходным:

- рэкамендаваць Міністэрству культуры Рэспублікі Беларусі і Міністэрству адукацыі Рэспублікі Беларусі даручыць Нацыянальнаму гістарычнаму музею і Рэспубліканскаму центру экалогіі і краязнаўства сумесна з абласнымі і раённымі краязнаўчымі музеямі і цэнтрамі краязнаўства і турыстычнай дзейнасці забяспечваць навукова-метадычнае кіраўніцтва краязнаўчай дзейнасцю мясцовых дзяржаўных і грамадскіх устаноў і грамадскіх фарміраванняў;

- падтрымліваць ініцыятыву Беларускага фонду культуры аб падрыхтоўцы сумесна з іншымі зацікаўленымі «Энцыклапедычнага даведніка краязнаўцаў Беларусі», прасіць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусі даручыць выдавецтву «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» ажыццявіць выданне «Энцыклапедычнага даведніка краязнаўцаў Беларусі». Улічваючы сацыяльную значнасць праекта, уключаць «Энцыклапедычны даведнік краязнаўцаў Беларусі» ў план фінансавання сацыяльна значнай літаратуры на 2021 год;

- разгледзець сумесна з зацікаўленымі дзяржаўнымі і грамадскімі ўстановамі магчымасць абнаўлення, дапаўнення і перавыдання хроніка-дакументальнага летапісу «Памяць»;

- прасіць Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусі разгледзець пытанне аб увядзенні ў школах і іншых навучальных установах факультываў па краязнаўстве «Гісторыя маёй малой Радзімы», «Мой род – мая радзіма»,

«Славуцья імяны маёй малой радзімы»; - прапанаваць Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Рэспублікі Беларусі арганізаваць пастаянны цыкл тэматычных тэлеперадач, прысвечаных краязнаўству, далучыць да іх падрыхтоўкі вядомых краязнаўцаў краіны;

- унесці прапановы Міністэрству адукацыі Рэспублікі Беларусі, рэктарам вышэйшых навучальных устаноў, найперш гуманітарнага профілю, у мэтах папулярызцыі радзімазнаўства і патрыятычнага выхавання ўключаць тэмы па краязнаўстве, у тым ліку па рэлігійным, па гісторыі малой радзімы студэнтаў, пра славуцья людзей сваіх мясцовасцяў у курсавыя і дыпломныя работы, на падставе чаго практыкаваць выданне калектыўных зборнікаў лепшых студэнцкіх прац;

- рэкамендаваць кіраўніцтву Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі забяспечыць фарміраванне спецыяльнага фонду краязнаўчай літаратуры з уключэннем у яго і малатыражных выданняў, мясцовых часопісаў, бюлетэняў і іншай друкаванай прадукцыі па краязнаўчай тэматыцы;

- у мэтах захавання і падтрымкі адзінага ў Беларусі краязнаўчага выдання – «Краязнаўчай газеты» (заснавальнік – Беларускі фонд культуры) прасіць Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусі разгледзець магчымасць уключэння яго ў спіс перыядычных выданняў, часткова датацыйных з дзяржаўнага бюджэту;

- прасіць мясцовыя органы ўлады ўлічваць прапановы краязнаўчай су-

польнасці па адкрыцці памятных дошак, наданні вуліцам і плошчам, дзяржаўным установам імянаў вядомых дзеячаў Беларускай гісторыі і культуры, садзейнічаць стварэнню мясцовых зямляцтваў, пры зносе пустых жылых будынкаў у сельскіх населеных пунктах праводзіць з удзелам музейных спецыялістаў і краязнаўцаў абследаванні на прадмет выяўлення каштоўных прадметаў і дакументаў для наступнай фіксацыі і ўключэння ў фонды мясцовых музеяў.

Удзельнікі форуму падтрымліваюць прапановы аб правядзенні наступных форумаў не радзей чым раз у два гады.

Рэзалюцыя прынята ўдзельнікамі І Рэспубліканскага краязнаўчага форуму Беларусі 13 сакавіка 2020 года.

Словы пасля падзеі...

Для мяне І Рэспубліканскі краязнаўчы форум стаў падзеяй не толькі прафесійнага жыцця, але і асабістага... Даўно марыў арганізаваць імпрэзу, якая б аб'яднала краязнаўцаў, навукоўцаў, настаўнікаў, выдаўцоў, журналістаў, супрацоўнікаў музеяў, архіваў, бібліятэк, грамадскіх дзеячаў, прадстаўнікоў турыстычных фірмаў і іншых. Аб'яднала дзеля вывучэння і папулярызцыі беларускага мінулага, гістарычнай спадчыны, культурных каштоўнасцяў, прыродных багаццяў.

Краязнаўчы форум – гэта каля 250-і ўдзельнікаў, больш за 30 сродкаў масавай інфармацыі, сотні станоўчых водгукаў на розных інфармацыйных рэсурсах, конкурсы на лепшае краязнаўчае выданне за 2017 – 2019 гг., выстава гісторыка-краязнаўчай літаратуры, прэзентацыі цікавых краязнаўчых праектаў. Наперадзе – выданне зборніка дакладаў.

Уз'яўнены, што форум паклаў пачатак моцнаму краязнаўчаму руху, стварыў умовы для дыялогу рупліцаў культуры, раскрыў шырокае поле для даследаванняў, актывізаваў моладзь займацца вывучэннем гісторыі, культуры і прыроды сваіх рэгіёнаў.

Праца форуму гучна заявіла: краязнаўству ў Беларусі быць! І папаўняць свае шэрагі цікавымі асобамі – патрыётамі і стваральнікамі. Агучваць цікавыя прапановы, даследаваць новыя напрамкі, ініцыяваць яскравыя праекты... Наша спадчына таго варта!

Шчырыя словы падзякі нашым галоўным сябрам і партнёрам – Беларускаму фонду культуры і кампаніі ЖТІ, а таксама рэдакцыі «Краязнаўчай газеты», Выдавецкаму дому «Звезда», Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, Саюзу пісьменнікаў Беларусі і гатэлю «Crowne Plaza».

Дзякуючы патранату і падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусі, Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусі і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусі.

Павел САПОЦЬКА,

дырэктар Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусі

Стварэнне краязнаўчага інтэрнэт-праекта «Маладзечанскі край у прасторы і часе» з выкарыстаннем інтэрнэт-рэсурсаў

Даклад Юрыя МЯЦЕЛЬСКАГА, настаўніка географіі Палачанскай сярэдняй школы Маладзечанскага раёна

Анотацыя. Стварэнне краязнаўчага інтэрнэт-праекта накіравана на папулярызацыю прыроднай і культурнай спадчыны Маладзечанскага раёна і зыходзіць з рэалізацыі праекта ЕС/ПРААН «Садзейнічанне развіццю на мясцовым узроўні ў Рэспубліцы Беларусь». Асаблівасцю дадзенага праекта з'яўляецца сістэматызацыя асобных прыродных, гісторыка-культурных, сацыяльна-геаграфічных аб'ектаў на падставе вусна-гістарычных даследаванняў, праведзеных пад час экскурсій і паходаў па малой радзіме. Краязнаўчы веб-сайт будзе запатрабаваны як жыхарамі раёна, так і нашымі гасцямі, а таксама людзьмі з абмежаванымі фізічнымі магчымасцямі.

Маладзечанскі раён валодае ўнікальным прыродным і гісторыка-культурным патэнцыялам: мікразаказнікамі і помнікамі прыроды мясцовага значэння, сакральнымі святымі месцамі, геалагічнымі і археалагічнымі помнікамі, музеямі, праваслаўнымі і каталіцкімі святынямі, народнымі ансамблямі, традыцыямі і абрадамі, знакамітым людзьмі і г.д. Хацелася б, каб пра нашу малую радзіму даведалася як мага больш людзей.

Актуальнасць распрацоўкі праекта абумоўлена неабходнасцю стварэння ўмоў для папулярызацыі прыроднай і гісторыка-культурнай спадчыны Маладзечанскага раёна, што зыходзіць з рэалізацыі праекта ЕС/ПРААН «Садзейнічанне развіццю...» і прымеркаванае да Году малой радзімы.

Мэта: стварэнне краязнаўчага інтэрнэт-праекта «Маладзечанскі край у прасторы і часе» з выкарыстаннем магчымасцей інфармацыйных тэхналогій для павышэння цікавасці да прыроднай, гістарычнай і культурнай спадчыны малой радзімы.

Задачы:

- прааналізаваць літаратурныя крыніцы краязнаўчай тэматыкі, вылучыць праблему даследавання;
- выявіць фактары і элементы, што аказалі ўплыў на змяненне геаграфічнай і сацыяльна-культурнай структуры Маладзечанскага раёна;
- паказаць магчымасць стварэння інтэрнэт-праекта з выкарыстаннем мабільных дадаткаў iSpring, izi.Travel, графічнага рэдактара Pano 2VR5 і Google Maps;
- распрацаваць аптымальную структуру кан-

структура web-сайта для размяшчэння прадукта даследавання ў сетцы інтэрнэт;

- садзейнічаць фарміраванню вобраза малой радзімы сродкамі рэальных і віртуальных краязнаўчых экскурсій.

Адметнасцю нашага даследавання з'яўляецца тая акалічнасць, што мы стварылі картаграфічную генералізацыю асобных прыродных, гістарычных, архітэктурных, сацыяльна-геаграфічных аб'ектаў на аснове бібліяграфічнага аналізу, вуснагістарычных даследаванняў і ПС-тэхналогій.

Для каго разлічаны інтэрнэт-праект?

У першую чаргунаш інтэрнэт-праект разлічаны для жыхароў і ўраджэнцаў Маладзечанскага раёна, якія па розных аб'ектыўных і суб'ектыўных прычынах жывуць за яго межамі, але карані іх тут, на зямлі продкаў. Па-другое, мы лічым, што наш праект стане даступным для людзей з абмежаванымі фізічнымі магчымасцямі, якія не ў стане пазнаёміцца з нашымі славуцямі ў рэальным часе, а зайшоўшы на наш сайт, змогуць знайсці звесткі пра той ці іншы населены пункт, пра тую ці іншую славуцэ, якая іх цікавіць. Ну і, па-трэцяе, наш праект створыць інфармацыйны рэсурс для рэальных і віртуальных экскурсійных маршрутаў.

Праца па распрацоўцы праекта прадугледжвае некалькі этапаў: падрыхтоўчы, практычны (асноўны), аналітычны (абгульняючы). Кожны этап уключае пакрокавы дзеянні, што забяспечваюць выніковасць працы.

Першым крокам выканання работы быў збор інфармацыі пра аб'екты раёна, якія валодаюць турыцкім патэнцыялам і ўяўляюць

цікавасць як для жыхароў раёна, так і для нашых гасцей. Затым была праведзена групоўка гэтых аб'ектаў па відах турызму (музейны, паломніцкі, агратурызм, экалагічны і г.д.), распрацаваны турыцкія маршруты з кароткім апісаннем экскурсійных аб'ектаў і складзены адпаведныя картасхемы.

Гісторыка-культурная сетка Маладзечаншчыны прадстаўлена 291-м помнікам гісторыі, культуры, архітэктуры і археалогіі. З іх 25 з'яўляюцца гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі і ўваходзяць у Спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь. На тэрыторыі Маладзечанскага раёна налічваецца звыш 200 помнікаў і ваенных пахаванняў – галоўным чынам сведкаў Першай сусветнай і Вялікай Айчыннай вайны, дзейнічаюць 16 музеяў і філіялаў, раённы цэнтр рамёстваў. У раёне зарэгістравана 50 рэлігійных абшчын розных веравызнанняў. Асобныя культуры аб'екты з'яўляюцца помнікамі архітэктуры і ўключаны ў рэестр помнікаў культурнай спадчыны рэспубліканскага і мясцовага значэння.

Да аб'ектаў экалагічнага турызму адносяцца малаяўнічыя прыродныя мясціны, заказнікі, пейзажныя паркі і помнікі прыроды мясцовага значэння.

На тэрыторыі Маладзечаншчыны зарэгістравана 26 аграсядзібаў, якія карыстаюцца вялікай попыткай наведнікаў.

Наступным крокам нашай дзейнасці з'явіўся выбар платформы і інтэрнэт-сэрвісаў для стварэння краязнаўчага web-сайта. Найбольш аптымальнай для стварэння нашага сайта стала платформа jimdo.com. У працэсе стварэння сайта былі выкарыстаны мабільныя дадаткі

iSpring Free, izi.Travel, графічны рэдактар Pano 2VR5 і картаграфічны сэрвіс Google Maps. Свой краязнаўчы сайт мы назвалі «Polochany-City», і кожны ахвотны можа зайсці на яго па спасылцы polochany.jimdo.com.

Структура сайта

Наш web-сайт адкрывае сеткавы праект «Мая малая радзіма», што складаецца з чатырох этапаў. На кожным з этапаў былі выкананы адпаведныя віды дзейнасці: складзена стужка часу «Гісторыя вёскі Палачаны», насценгазета «Якой я хачу бачыць сваю родную вёску?», «Інфаграфіка «Мой родны кут», распрацаваны вэб-квэсты і інш. Больш падрабязна пазнаёміцца з нашай дзейнасцю на гэтым этапе можна па спасылцы https://www.youtube.com/watch?time_continue=5&v=1lbHNC4Mtl4.

Старонка «Карта» змяшчае ўсе створаныя намі карты ў праграмным комплексе «Quantum.GIS» і сэрвісе Google Maps; на гэтую старонку мы змясцілі аўдыягід па маршруце краязнаўчай экскурсіі «Сцежкамі славуцых землякоў», створаны ў мабільным дадатку izi.Travel, а таксама кругавыя панарамы найбольш яркавых экскурсійных аб'ектаў, якія былі створаны пры дапамозе графічнага рэдактара Pano 2VR5.

Старонка «Віртуальныя экскурсіі» правядзе наведнікаў сайта маршрутамі распрацаванымі намі экскурсіі ў віртуальным рэжыме, пазнаёміць з найбольш адметнымі населенымі пунктамі Маладзечаншчыны; для гэтага неабходна з дапамогай Adobe Flash Player адкрыць прэзентацыю «Маладзечанскі край у прасторы і часе» і дзейнічаць згодна з інструкцыяй; на гэтай жа старонцы можна пагуляць

у інтэлектуальную гульню «Кола фартуны «Ці ведаеце вы Маладзечанскі край?»»

Старонка «Краязнаўчая скарбонка» змяшчае такія раздзелы, як «Прыродная спадчына», «Помнікі гісторыі і культуры», «Страчаная архітэктурная спадчына», «Тапаніміка», «Легенды і паданні».

Старонка «Відэа» змяшчае відэаматэрыялы краязнаўчай тэматыкі, створаныя юнымі краязнаўцамі нашай школы.

Старонка «Беларусь помніць» разказвае пра ўдзельнікаў і ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны – ураджэнцаў Палачанскага сельсавета.

Старонка «Славуцья землякі» знаёміць наведнікаў сайта са знакамітым людзьмі Маладзечаншчыны, іх працоўнай і творчай дзейнасцю.

Старонка «Краязнаўчы календар Маладзечаншчыны» з'яўляецца своеасаблівым дадаткам да нашага web-сайта.

Тры апошнія старонкі знаходзяцца на стадыі распрацоўкі і абнаўляюцца па меры збору і назапашвання матэрыялаў.

У ходзе рэалізацыі праекта мы зможам паглыбіць веды пра сваю малую радзіму. Створаны намі электронны краязнаўчы рэсурс будзе даступным шырокаму колу людзей, дазволіць адчуць гонар за найбагацейшую спадчыну, што дасталася нам ад нашых продкаў, пацуюць адказнасці за месца, дзе мы нарадзіліся і жывем. Кожны чалавек, які не абыходзіць да мінулага і сучаснасці роднага краю, зможа пазнаёміцца з асаблівасцямі прыроды, гісторыі і культуры Маладзечанскага раёна і, пры жаданні, выбраць маршрут і паўтарыць яго самастойна ў рэальнасці. У гэтым заключецца практычная каштоўнасць нашага інтэрнэт-праекта. Сайт, што мы стварылі, можа быць выкарыстаны на ўроках географіі, гісторыі, факультатывных і дадатковых занятках краязнаўчай накіраванасці, а таксама будзе запатрабаваны турыстамі-аматэрамі і турыцкімі арганізацыямі раёна.

Унікальнасць нашага web-сайта ў тым, што ён можа пастаянна абнаўляцца, папаўняцца новымі звесткамі пра нашу малую радзіму, і працягвае работу над ім змогуць будучыя пакаленні навучэнцаў.

Патрэбны Саюз краязнаўцаў Беларусі

Мне пашчасціла толькі на другі дзень прымаць удзел у краязнаўчым форуме. Скажу шчыра: арганізаваць сёння падобны форум складана. Таму шчыры дзякуй тым людзям, хто на гэта адважыўся і правёў добрае і вартаснае мерапрыемства. Вядома ж, краязнаўцы – гэта людзі, якія любяць самі сябе пахваліць, шмат пагутарыць, паказаць, што яны робяць, чым займаюцца і г.д. Я не быў на секцыях форуму і не ведаю, пра што там гутарылі, нават не бачыў і не маю праграму з тэмамі выступленняў. Але з прэсы ведаю, што праца секцыяў форуму была прысвечаная ролі краязнаўства ў сістэме навукова-даследчай працы і вучэбна-выхаваўчым працэсам ўстановаў адукацыі, экалагічнаму краязнаўству і турызму, пазашкольнаму краязнаўству ў рэгіёнах Беларусі, а таксама гісторыі біяграфіяў беларускіх краязнаўцаў.

Сяргей Чыгрын

На маю думку, сёння беларускія краязнаўцы больш актыўна ў некалькі разоў працуюць за пісьменнікаў, гісторыкаў, архівістаў, мастакоў, кампазітараў, палітыкаў. Але працуюць яны сама-тужна, кожны сам па сабе ажыццяўляе свае планы, пошукі, спрабуе выдаваць кніжкі. Таму нашая задача – гэта аб'яднаць краязнаўцаў краіны. І таварыства, якое б іх аб'яднала, замала. Патрэбна грамадскае аб'яднанне «Саюз краязнаўцаў Беларусі». І гэтаму аб'яднанню неабходна фінансаванне, хаця б палавіна з той сумы, якая ідзе сёння на фінансаванне ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі». Пры рай- і гарыканкамах павінны быць створаны гісторыка-краязнаўчыя аддзелы, альбо асобна іх стварыць, альбо замест ідэалагічных. Усё роўна людзі, якія сёння працуюць у ідэалагічных аддзелах, ніякай карысці – як для ўлады, так і для грамадства – не прыносяць. А калі ім трэба нешта напісаць ці падрыхтаваць, яны тэлефануюць у бібліятэкі, музеі, дамы культуры, раёнкі, каб знайшлі ім тое і тое. Але з якой ласкі для іх павінны нехта нешта шукаць, пісаць, дасылаць. Самі прыходзьце і шукайце! Краязнаўцы такога рабіць не будуць. Яны ўсё заўсёды фіксуюць, фатаграфуюць, запісваюць, захоўваюць. У іх – свае хатнія архівы.

Вось такія краязнаўцы павінны працаваць у рай-гарыканкамах. Яны акуратна і пастаянна будуць фіксаваць усе справы і пісаць летапісы сваіх рэгіёнаў па гадах. А пры фінансаванні з мясцовых бюджэтаў можна выдаваць штогадовыя справаздачы жыцця і дзейнасці сваіх раёнаў асобнымі кнігамі. Там павінна быць усё тое, што адбылося за год: і падзеі, і мерапрыемствы, і радасці, і страты... Гэта вельмі важна для нашай гісторыі. Гэта будуць своеасаблівыя і праўдзівыя дакументы, што назаўсёды застаюцца для нашчадкаў. Ідэалагі гэтага ніколі не зробіць, а гэтай справай лёгка могуць займацца краязнаўцы, якія жывуць у рэгіёнах.

Прагучала на форуме з вуснаў некаторых выступаўцаў, што трэба аднавіць выпуск кнігі «Памяць». Аднавіць і дапоўніць. Лічу, што падобныя выданні кнігі «Памяць» аднавіць і дапоўняць нельга. Так, там вельмі добра адлюстраваны падзеі Другой сусветнай вайны, спісы тых, хто не вярнуўся з вайны, прозвішчы вядомых людзей рэгіёнаў, узнагароджаных медалямі і ордэнамі за розныя заслугі і подзвігі, біяграфіі людзей, кароткія даведкі пра гісторыю прадпрыемстваў, вёсак, гарадоў. Усё гэта добра, і мы часта да падобных кніг звяртаемся, шукаючы тую ці іншую інфармацыю. Але «Памяць» – гэта і своеасаблівы помнік бальшавікам і тым, хто прымаў удзел у рэпрэсіях беларусаў. Шмат у падобныя выданні трапіла імёнаў, да якіх людзі маюць неадназначнае стаўленне, асабліва гэта датычыцца савецкіх партызанаў. Пытанню наконт кнігі «Памяць» шмат. Таму няхай для гісторыі яна застаецца такой, якую мы ўжо маем. А вось нешта

падобнае і новае падрыхтаваць і выдаць пра ўсе рэгіёны Беларусі – гэта трэба. І гэтым могуць заняцца толькі мясцовыя краязнаўцы, але далёка не ідэалагі...

Калі б быў створаны Саюз краязнаўцаў Беларусі, і гэтае грамадскае аб'яднанне хоць трохі фінансавалася б дзяржавай, тады ў краязнаўцаў былі б іншыя творчыя планы, праекты і выданні. Але цяпер уся праца краязнаўцаў ажыццяўляецца толькі на асабістым голым энтузіязме.

І апошняе. Калі мы ўсе дажывем да наступнага краязнаўчага форуму, і ён адбудзецца, то гэта будзе нашая наступная перамога на ніве краязнаўства. Хацелася б, каб была створаная рэспубліканская краязнаўчая прэмія імя Геннадзя Кахановіча за тры лепшыя краязнаўчыя кнігі года. Няхай па фінансах яна будзе невялікай, але прэміяй. І няхай яна парадзе тых, хто свой вольны час і сілы аддае краязнаўству.

Сяргей ЧЫГРЫН,
г. Слонім

P.S. На жаль, С. Чыгрын не здолеў у поўнай меры асэнсаваць усё тое, што было назапашана ў выніку форуму. Думаецца, публікацыя выніковага дакумента ў «КГ» дазволіць яму пашырыць альбо змяніць некаторыя свае думкі.

Менавіта таму, што да кнігі «Памяць» ёсць шмат пытанняў, неабходна яе перапрацоўка, з дапаўненнямі і зменамі. Гэта зразумела не толькі мне, які пачынаў працу над ёю.

І, нарэшце, Сяргей, трэба спыніцца на нечым адным: альбо Саюз краязнаўцаў, альбо аддзел краязнаўства. Не забытацца б нам сярод дзвюх соснаў. Вось калі будзе «аддзел», то новая кніга «Памяць» ужо будзе непатрэбная. Ці Вы разумееце гэта, Сяргей?

Уладзімір ПІЛЕП

Водгукі па выніках форуму

Антон Астаповіч:

Краязнаўства і яго практычныя вынікі ў сучаснай Беларусі для саміх краязнаўцаў. Па выніках 1-га краязнаўчага форуму прыйшлі думкі, што краязнаўцы – гэта своеасаблівыя фанатыкі, у лепшым сэнсе гэтага слова, якія працуюць, бо трэба працаваць, бо жывуць па прынцыпе «хто, калі не я». Вельмі часта краязнаўцы не тое, што не знаходзяць падтрымкі ад органаў улады, бывае зусім наадварот, што ўладныя органы ўспрымаюць іх як нейкі варожы элемент.

Антон Астаповіч

Каб не апантанасць, каб не жаданне праз даследаванні, праз вывучэнне роднага краю ўнесці хоць нешта карыснае ў жыццё сваёй малой радзімы, у жыццё нашай Бацькаўшчыны, то не было б краязнаўцаў у Беларусі, якія, на жаль, да гэтага часу не аформлены ў адзіную структуру, у адны рух. Праўда, ёсць спадзяванне, што краязнаўчае таварыства ўсё ж будзе заснавана, і спроба нарэшце будзе ўдалай.

Хаця хто ведае. Ёсць персоны, якіх краязнаўства палюае. І гэта нават не прадстаўнікі ўладнай вертыкалі, а проста пэўныя прыватныя персоны, якія, дарэчы, таксама праводзяць працу, якую можна лічыць краязнаўчай, але, якысветлілася, пісалі па некалькі дзясяткаў лістоў ва ўсе інстанцыі, нават у адміністрацыю прэзідэнта, каб форум забаранілі. Гэтая персана сама ў гэтым прызналася на заключным пасяджэнні.

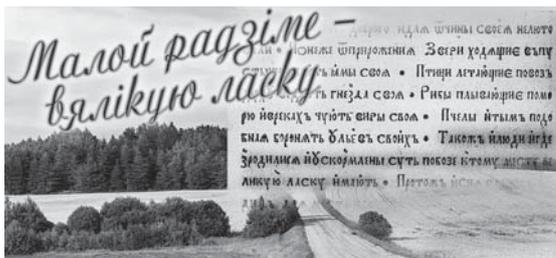
Ну, а практычны вынік для саміх краязнаўцаў – гэта падтрымка з боку калег, вась такіх падзакі, дыпломы, граматы. Так шод, панове, як гавораць у народзе, працуем за пячэныкі.

Czemerynski Andrij: Дещо здивованый, што у Вас відсутня нацыянальная спілка краезнаўцаў. У нас її структуры е на рівні областей, в більшості районів. Поза формалізму, чи наявності осіб досить старшого віку, спілка е досить активною.

Паводле
абмеркавання ў Фэйсбуку
падрыхтаваў Уладзімір ПІРОТ

Фота на старонках 3 і 5 Наталі Кулрэвіч

Аб чым маўчыць Ларэтанская статуя ў Сталавічах?

(Заканчэнне. Пачатак у № 14)

І вось ужо гаспадыня ўтрымлівае гасцей напавяр, а потым і папярэджвае, што калі запазычанае не ліквідуюць, гэта змусяць яе звярнуцца да ўладаў, і тады іншаземцам зьявіцца не пазбегаць... Гонар Радзівілаў з падобнай ганьбай несумяшчальны, Сіротка надумвае ісці да мясцовага губернатара (Ларэта на той час уваходзіла ва ўладанні Папы Рымскага), але з-за рызманоў, на якія рабаўнікі абмянялі шыкоўнае адзенне магната, мясцовы ўладар прымае наведніка за ашуканца, якога варта арыштаваць.

Вядома, што Радзівіл выведзены з раўнавагі. Калі дапусціць, што шчаслівае забавенне ад нягодаў супала, да прыкладу, з працэсам малітвы, шыра ўзнёсенай перад славаўтай статуяй, гэта, паўна ж, успрынялося як знак містычны.

І ў тым, што нешта падобнае сапраўды мела месца, можна амаль не сумнявацца. Да прыкладу, возьмем пад увагу падзеі 1599 года: памірае малодшы брат Радзівіла Сіроткі Станіслаў (1559 – 1599). Дык вось, месца яго смерці – Пасау, над Дунаем, але гэта ўсяго прамажкая кропка маршруту, завяршальным пунктам паездкі

значыцца Ларэта, малітва ў капліцы, перад святой статуяй!

У 1607 годзе ў Італіі баяць частры сыны Радзівіла Сіроткі. Уласна кажучы, яны тут паспелі абжыцца, былі пасланыя на вучобу, але толькі адзін з братоў, Крыштаф, цешыць бацьку, два астатнія ні здольнасцяў, ні імперу да навучання не выяўляюць. Нарэшце царпенне магната канчаецца, ён загадвае Яну Юрыю і Альбрэхту Уладзіславу вяртацца на радзіму. І тут (цытуем кнігу Томаша Кэмпы «Мікалай Крыштаф Радзівіл Сіротка. Віленскі ваявода»): «перш чым яны паспелі выехаць з Італіі, у Ларэта даведліся пра смерць у Балонні свайго брата».

Радзівіл Сіротка (фактагульнявядомы) шыра

апекаваўся і над малодшымі братамі, і над дзедзьмі, і над пляменнікамі, таму за абодвума падарожжамі лёгка расчытваецца водсвет падзеяў 1584 года. Калі маладзейшы брат заняджаў (выпадае ж на тое, бо ў дарозе памёр), старэйшы настойвае на пілігрымцы ў Ларэта; літанне перад статуяй і сынам прадпісанае як важны элемент расстання з Італіяй.

Смерць Крыштафа, які нарадзіўся 1 ліпеня 1590 года, а памёр 4 мая 1607 (нават 17-годдзе не сустраў), не магла не накласціся змрочным дадаткам да ранейшых эмоцыяў ад Ларэта. Як бацьку пазбыцца думкі, што прыезд у горад не двух братоў, а ўсіх трох мог стаць паратункам для таго з сыноў, хто падаваў найбольшы надзеі?

Такім чынам, смерць двух найбліжэйшых родзічаў містычна настроены Сіротка мог палічыць вынікам іх недаезду да Ларэтанскай статуі, і гэты момант сур'ёзны. Тым больш, маецца ў біяграфіі магната яшчэ адзін судаднесены з Італіяй, але дэталёва даследчыкам не распісаны, эпізод: у 1593 годзе Мікалай Крыштаф разам з жонкай тры месяцы, з красавіка па чэрвень, лечыцца на курорце Абана непадалёк Падуі.

Варта нагадаць, што Сіротка здаўна пакутаваў на сіфіліс, на той час хвароба невылечная. Ужо ў сталым узросце ён браў за жонку 15-гадовую дзяўчыну, якой, з амаль прадвырашанай незазбытнасцю, перадаў хваробу. Ёй і дзецям. Сваёй віны Радзівіл не мог не ўсведамляць.

Ад Падуі да Ларэта – 330 кіламетраў. На гіпагэтычным падарожжы да ларэтанскай святыні і адчутым у выніку паліпшэнні здароўя можна збудаваць сюжэт яркага літаратурнага твора, але няхай пакуль версія пра літанне перад статуяй застаецца прыгожай легендай – у Сіроткі і без таго хапала нагодаў абвострана прагнуць валодавання Ларэтанскай статуяй. Каб была пад рукой, каб не множыўся лік горкіх страцаў...

Сам бацька ў Італію пасля 1607 года не ездзіў. У

Былі касцёл Мальтыйскага ордэну

такім разе атрымліваем: дзейнічаў, але па дэталёва распрацаваным плане, пад кантролем даўніх яго папалчнікаў, ужо сын, і гэтым, магчыма, тлумачыцца варыяцыйнасць падання. Але за мэту ставілася здабыццё няк не копіі, патрэбны быў арыгінал!

Дарэчы, тое, што губернатара, які ў 1584-м ледзь не палічыў Сіротку Радзівілам-самазванцам, за дапушчаную памылку Рымскі Папа з пасады змясціў, магло ўплываць калі не на спрыянне, дык на нейтралітэт адміністрацыйна папскай вобласці ў верагоднай канфліктнай сітуацыі паміж Радзівілам і ларэтанцамі. Улічым таксама і гэта...

Што па выніку: у 1610 годзе паводле загада князя для яго сына Жыгімонта Караля ўзводзіцца прызначаны для рыцарскага мальтыйскага ордэна і прывезенай з Італіі скульптуры Маці Божай храм Св. Марыі і Іаана Хрысціцеля. Верагоднасць таго, што ў Сталавічах ушапоўнаецца ўсё ж арыгінал статуі, – значная. На карысць такога дапушчэння ёсць і ўскосны, але таксама важкі, аргумент.

Радзівіл Сіротка славіўся для яго надзвычай дбайны гаспадар. Адзін толькі прыклад: купленых у Галанды кароваў на карабля перавозілі ў Рыгу, перамяшчалі на спецыяльна пабудаваныя ў радзівілаўскіх маентках фермы (адна з такіх, дарэчы, стаяла у Крашыне), і гэта ў XVI стагоддзі! Атрыманы прыбытак Мікалаі Крыштаф не разбазарваў, лад жыцця магната прызнаваўся сучаснікамі хут-

чэй аскетычным. Між тым пасля смерці выявілася запазычанае на 20 090 злотых, многія вентыкі былі ў закладзе. Міжволі ўзнікае думка пра набыццё нейкай надзвычайнай каштоўнасці, прычым адбылася пакупка якраз у апошнія гады жыцця магната.

Адсутнасць гучнай пагалоскі? А навошта правакаваць спрэчкі пры падзеле маёмасці? Сіротка прадчуваў смерць, не хацеў, каб потым узніклі спрэчкі вакол перамяшчэння такога рангу святыні са Сталавічаў у Нясвіж, адсюль і патаемнасць.

У 1921 годзе ў Ларэта ў капліцы адбыўся пажар. Ларэтанская статуя згарэла, замест яе зроблена копія. Між тым святыні, ставімся мы да гэтага як да містыкі ці не ставімся, прадбачаць свой лёс. І вырашальнае падарожжа ў Сталавічы сталася прыгожым сюжэтным паваротам у даўняй-даўняй гісторыі...

Падсумуем: у Сталавічах ў пачатку XVII стагоддзя прывезлі статуя. Арыгінал ці, як мінімум, копія Ларэтанскай Божай Маці, якая больш старажытная за тую, што цяпер стаіць у Італіі. Вядома, вырашальным аргументам сталася бнаяўнасць водгаласа пра падобную гісторыю і ў італьянскіх крыніцах. Але паколькі гандаль славацямі гонару нікому не робіць, не факт, што такія звесткі зафіксаваныя.

Так што прастору для стварэння пераканаўчых літаратурных версіяў даўняй падзеі прыгожае мясцовае паданне, несумненна, стварае. Літаратурны сюжэт атрымліваецца пераканаўчым. Тым больш што статуя – яна ў Сталавічах, на месцы. Стаіць сабе ў касцёле, усміхаецца чароўна.

Аляксандр ЛАПАТА-ЗАГОРСКІ,
навуковы супрацоўнік
Інстытута
літаратуразнаўства
імя Янкі Купалы НАН Беларусі
Цэнтра даследаванняў
беларускай культуры,
мовы і літаратуры

Панарама мястэчка з вежы старога касцёла (1915 г.)

Рынак (1899 г.)

Маёнтак Налібакі і род Фарботкаў у XVIII ст.

Налібакі – даўняе мястэчка Навагрудчыны, якое належала з XVI ст. Радзівілам і з'яўлялася цэнтрам воласці і маёнтка. З 1720-х гг. тут дзейнічала шкляная мануфактура, створаная на высокім для таго часу тэхнічным узроўні. Працаваць сюды запрасілі ў тым ліку і іншаземцаў. У большасці гэта былі этнічныя немцы з Саксоніі, Прусіі і іншых нямецкіх земляў. Імёны іх нашчадкаў сустракаюцца ў інвентарах маёнтка сярэд мясцовых прозвішчаў і пазней: Шэйна, Кныр, Кром, Нэсэн, Банцэр, Ландграф, Фарботка, Унгерт, Гольц, Баўэр. Гэтыя прозвішчы сустракаюцца і ў метрычных кнігах Налібацкай рымска-каталіцкай парафіі ў 1724 – 1758 гг.

З мясцовага нямецкага роду, верагодна, паходзілі і продкі Язэпа Аўгустынавіча Фарботкі. Я. Фарботка, беларускі

Язэп Фарботка

нацыянальны дзеяч, літаратуразнаўца і перакладчык, нарадзіўся ў Налібаках у 1893 г. У 1914-м скончыў класічную гімназію ў Мінску, да 1918 г. вучыўся на фізіка-матэматычным факультэце Кіеўскага ўніверсітэта. У 1918 – 1920 гг. далучыўся да беларускага палітычнага і культурнага руху ў Украіне і ў Мінску. У

1918 г. Фарботка быў кансультантам і кіраўніком справам беларускай дэлегацыі на перамовах з Украінскай Народнай Рэспублікай. Паэт «Нашай Нівы» і дыпламат БНР, Я. Фарботка знакаміты яшчэ і тым, што пераклаў на беларускую мову ўрывак з «Пана Тадэвуша» А. Міцкевіча...

У інвентары 1727 г. у Налібаках запісаны зямлянін Крыштаф Фарботка. У 1751 г. згадваюцца наступныя прадстаўнікі роду Фарботкаў: зямлянін Барталамей Фарботка, Марцін Фарботка, арганіст, «паціц зямянскі чынш», Марцін Фарботка Другі – зямлянін, а раней чыншавы (зямлянін ў ВКЛ называліся жыхары, вольныя ад паншчыны, сярэд якіх маглі быць сяляне, іншаземцы, дробныя шляхціцы і інш.; за карыстанне зямлёй павінны былі плаціць асаблівы чынш, ці арэн-

ду, або выконваць асаблівыя паслугі на карысць землеўладальніка, у т.л. і вайсковыя). У інвентары 1776 г. пазначаны баярын Мацей Фарботка. Мясцовыя баяры павінны былі забяспечваць мануфактуру падводамі (вазамі).

Акрамя Фарботкаў у Налібаках жылі яшчэ колькі зямянскіх сямей. Так, можна ўзгадаць род Хмараў: Якуб Хмара – «гультай», «убогі зямлянін», Стэфан Хмара – брат цівуна дворнага, Яська Хмара. Прадстаўнікі мясцовага роду Лойкаў карысталіся зямянскімі і цяглымі, ці паншчыннымі, надзелямі: зямяне Якуб і Францішак (былы чыншавы), цяглы Лаўрын і Якуб, дворны токар і былы цяглы зямлянін Сымон Лойка, Міхалава Лойкава зямлянка з цяглых, Марцін, зямлянін з чыншавых. Былымі цяглымі паказаныя зямяне Волан, Иван-

квеч, Лукашэвіч, Мазун і Розга. Сымон Дубіцкі замест чыншу таксама пачаў выконваць зямлянскую павіннасць і нават запісаны рэестравым казаком – службоўцам у казацкай харугве войска Радзівілаў. Жаўнерам паказаны жыхары Гловацкі. Мясцовымі былі зямяне Хіліцкія і Пашкевічы, заходжымі – зямяне Асіповічы і Эльяшэвіч. Частка запісаных у інвентарах зямянаў, верагодна, мела і шляхецкае паходжанне.

Такім чынам, бачна, што ў XVIII ст. сярэд насельніцтва ў маёнтку Налібакі паказана і доля вольнага насельніцтва, ад прадстаўнікоў якой не патрабавалася выкананне паншчыны і ў складзе якога былі і нашчадкі замежных майстроў шкляроў, і прыходжыя людзі, і магчыма, нашчадкі дробнай шляхты.

Займальна гісторыя гэтай мясцовасці чакае далейшых даследаванняў.

Валянцін КАЛЕЧЫЦ,
г. Мінск

Школьнае краязнаўства

Зборнік вуснай народнай творчасці «Вязанка народнай мудрасці»

Пад час удзелу ў пошукавай экспедыцыі, прысвечанай Году малой радзімы, юныя краязнаўцы Ёдкаўскай сярэдняй школы, што ў Лідскім раёне, пачулі ад мясцовых жыхароў заклік: «Запрашаем на вачоркі!». Школьнік вельмі ўразіла тое, што на вачорках людзі дасюль працягваюць перадаваць адно аднаму духоўныя народныя скарбы – казкі, легенды, жарты, ужываюць у сваім маўленні фразеалагізмы, прыказкі, прымаўкі. Ад жыхароў Лідскага раёна дзеці запісалі больш за 60 мясцовых жартаў, некалькі легендаў і казак, 248 фразеалагізмаў, 50 прыказак і прымавак, якія сабралі ў зборнік «Вязанка народнай мудрасці». «Вязанка...» – гэта своеасаблівы духоўны скарб, вопыт нашых землякоў, іх мудрасць і кемлівасць, жыццярэчаснасць, што належыць асэнсаваць і засвоіць маладому пакаленню.

Каб правесці ўнікальнасць фразеалагізмаў, прыказак і прымавак Лідчыны, школьнікам давялося вывучыць матэрыялы «Фразеалагічнага слоўніка беларускай мовы» І. Лепешава, «Слоўніка дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны» М. Даніловіча, «Тлумачальнага слоўніка прыказак» І. Лепешава.

Юныя краязнаўцы заўважылі, што ў многіх фразеалагізмах, прыказках, прымаўках, жартах ужываюцца прадметы, рэчы, прылады, якімі на працягу доўгага часу карысталіся нашыя продкі: чапьяла (Чапьяла Іванаўна – някэмлівая жанчына), печ (як печ – нерухомы чалавек), малатарня (добрая малатарня – чалавек, які любіць паесці), кошык (у кошыку – спаць у ложку), лапаць (як лапцем

па зубак – недарэчна сказаць), цвік (як цвік – худы чалавек).

Школьнікі адзначылі, што фразеалагізмы часцей за ўсё характарызуюць чалавека або яго паводзіны. Напрыклад, жыхары Лідскага раёна ў фразеалагізмах параўноўваюць высокага чалавека з чамаданам (чамадан без ручкі), лыжай (лыжа хадзячая), калом (добры кол памідоры падвязваць). А так людзі дасцігна пасмейваюцца з бруднага жылля, неахайнага знешняга выгляду: добрая шмаруйка для біноў – брудная галава, як у бярозе – беспарадак у хаце, аж вочы рэжа – непрыемны пах, як на ферме – чорна ад мух, як удзіравай хаце – дзьме, вошка мам-

ку згубіла – галава чэшацца, жабы квакаюць – мокрая ногі, пусціць карэнне – сапсавацца; нясмачнай ежы: яшчэ ўчора мяўкаў – чэбурэк, які зроблены невядома з чаго; дрэннай дарогі: свіныя дарогі; жыцця ў шлюбе: год за два ідзе, крыжык на ўсе грудзі – пакутаваць у шлюбе.

Дзеці паглыбіліся ў гісторыю ўзнікнення незразумелых фразеалагізмаў, прыказак, жартаў і паспрабавалі высветліць іх этымалогію.

З'яўленне фразеалагізма *рыская кастрыля* звязана з рэальным жартоўным здарэннем, якое адбылося ў 1970-я гады і пра якое доўга расказвалі ў вёсцы Ёдкі: паехала маладая вясковая дзяўчына ў горад, хацела

па-руску гаварыць, а не змагла, бо ўсё роўна атрымоўвалася з беларускім акцэнтам. За гэта яе празвалі *рыская кастрыля*, а затым так пачалі называць любога чалавека, які скажае словы, гукі.

Узнікненне жарту «Чаго раней баяліся дзеці» звязанае з падзеямі Першай сусветнай вайны. У гэтую вайну пан Хруль, які жыў у Ёдках, страціў ногі і таму не працаваў фізічна. А яго пратэзамі палохалі непаслухмяных дзяцей, якія не любілі мыць ногі. На месцы былой сядзібы Хруля ў 1980-я гады сапраўды знайшлі пластмасавыя ногі.

Жарт «Машэраў» належыць пачатку 1970-х гадоў, калі ў калгас «Запаветы Ільіча» збіраўся прыехаць Пётр Міронавіч Машэраў. На жаль, жыхары Ёдкаў не дачакаліся яго. Але пра гэтую падзею мы сёння нават і не ведалі б, калі б не жарт, які захаваўся ў вёсцы: як перабліталі конюха з першым сакратаром ЦК КП Беларусі. Жарт «Чарнобыльскі заяц», у якім звярток уяўляецца з паўтараметровымі вушамі, з'явіўся ў нашай мясцовасці ў сувязі з перасяленнем на Лідчыну людзей з забруджаных радыяцыйнай тэрыторыяў.

Жарты раскрылі перад школьнікамі характар іх землякоў: працавітасць, кемлівасць, вясёлы настрой, часам нават наіўнасць, недарэчнасць, умёнае пажартаваць з сябе і ладзіць з дзецьмі. Сябры школьнага гісторыка-краязнаўчага музея «Вытокі» Ёдкаўскай сярэдняй школы выказваюць падзяку людзям (26-і жыхарам Лідскага раёна), якія збераглі для іх гэтую «Вязанку народнай мудрасці».

Тацяна МАРЦЭВІЧ,
настаўніца беларускай мовы
і літаратуры Ёдкаўскай сярэдняй школы
Лідскага раёна,
кіраўніца музея «Вытокі»

Праца дасланая ў рамках акцыі
«Я гэты край Радзімаю заву» (конкурс
«Скарбонка краязнаўчых знаходак»)

Жарты, запісаныя ў Лідскім
раёне, чытайце на стар. 10

Запіс жартаў у ядвігі Ненартовіч

Земля ў свеце

Кніга «пра нас» «там»

Падзею ўжо ахарактарызавалі як доўгачаканую ў беларускай дыяспары Прыбайкалля. Вышла кніга «Очерки, рассказы и сказки белорусов Иркутской области». Нядаўна мы знаёмлі з двухтомным выданнем, прысвечаным нашым супляменнікам у Сібіры, напісаным у Томску з удзелам беларусаў. Тут маем погляд асабліва беларусацэнтрэчны. Рэдактарам-укладальнікам выступіў вядомы грамадскі дзеяч, даследчык, этнограф Алег Рудакоў, родапачынальнік сучаснага культурнага руху беларусаў у гэтай частцы Сібіры. Вышла кніга на беларускай і рускай мовах.

У анатацыі сказана, што выданне з'яўляецца гісторыяй перасялення выхадцаў з Беларусі ў Іркуцкую вобласць. Большага аўтарай пішуць пра сябе, сваю сям'ю і род самі. Прадстаўленыя працы 22-х чалавек.

Прапануем некалькі вытрымак з рэзюмэ выдання.

«Это уникальное издание. Его уникальность заключается в том, что, во-первых, это первая проба собрать вместе написанные в разные годы и разными авторами различные очерки, рассказы и сказки белорусов Прибайкалья (Алег Рудакоў считает, что сейчас в нормах русского языка лучше употреблять самоназвание белорусского народа именно как – «беларусы», так как уже официально государство «беларусов» называется «Беларусь»), а во-вторых, в этом издании некоторые статьи написаны на белорусском языке, без перевода на русский, а сказки в конце этой книги и вовсе записаны на белорусско-русской «трасянцы», т.е. смешанном языке, так как это было записано изначально в интервью у непосредственного носителя.

Присутствие белорусов в Иркутской области практически никем не изучено. А их, между прочим, на сегодняшний день проживает в нашем крае около 50 тысяч человек. Хотя только по Столыпинской реформе (1906 – 1912 гг.) сюда переселилось около 300 тысяч белорусов, но за более чем 100 лет процесс ассимиляции сделал своё дело, и рождённые в Сибири потомки этих переселенцев уже в основном называют себя русскими. Плюс некоторые

чиновники осознано, при переписи населения, записывают всех рождённых в Сибири белорусов – русскими.

В первом же очерке Алега Рудакова «Беларусы Прибайкалья: этнокультурное развитие вдали от Исторической Родины» рассказывается об 11 основных волнах переселения белорусов в Иркутскую область. Имеется в виду не частные самостоятельные переезды, а именно массовые переселения из Беларуси в Прибайкалье, начиная с прихода первых отрядов казаков и первооселенцев и заканчивая выводом ракетных войск из Беларуси.

Наш Альманах (мы его поэтому так и назвали) скорее популярно-публицистическое издание. Авторы очерков и рассказов, представленных здесь, – являются сами представителями белорусов, живущих в нашей области. Они, в большей степени, и есть те герои, о которых нужно писать. Они и есть носители той культуры, традиций и быта белорусов Прибайкалья. Поэтому эта книга не «о них», а «о нас». А кто как не мы можем более искренне описать присутствие своих предков и сородичей в Иркутском крае?! Хочется верить, что этот Альманах – только начало исследования этого сложного вопроса. В этой книге лишь косвенно

затронуты вопросы влияния белорусов и их культуры, традиции, быта на общее экономическое развитие Иркутской области. И мы ни в коей мере не считаем слишком «громкими словами» признание Малеева Валерия Геннадьевича (главы администрации Усть-Ордынского Бурятского АО с 1996 по 2007 г.), сказанные им в интервью Первому каналу российского телевидения, что переселенцы-беларусы научили сибиряков сеять и обрабатывать лён, правильно и эффективно сажать картофель и многое другое.

Безусловно, даже те 300 000 белорусских крестьян, переселившихся только по Столыпинской реформе (1906 – 1912 гг.) в Иркутскую губернию, значительно повлияли на развитие сельского хозяйства нашего края. Ведь недаром даже в Советское время существовали «колхозы-миллионеры» в сёлах, основанных белорусскими переселенцами. Мы и сейчас с гордостью вспоминаем Николая Тимофеевича Романкевича – Героя Социалистического Труда, родившегося в белорусской деревне Верхний Бурбук Тулунского района, который пройдя тяжёлый жизненный путь, включающий и участие в боевых действиях 1945 г. на Дальневосточном фронте против японцев, стал председателем колхоза имени Парижской коммуны в другой белорусской деревне Мугун того же района. Именно при нём хозяйство стало передовым. В 1971 г. за высокие производственные и экономические показатели присвоено звание «Хозяйство высокой культуры земледелия». Стоит также отметить, что даже в «тяжёлые» 90-е Николай Тимофеевич успешно руководил своим хозяйством. До самой своей смерти в 2010 г., в возрасте 83 года, он оставался «в строю».

И таких примеров много. Но ведь не только в сельском хозяйстве прославились белорусы.

Профессор, нейрохирург Реут Анатолий Ануфреевич (учёный, заведующий кафедрой факультетской хирургии Иркутского государственного медицинского института); депутаты Законодательного собрания Нестерович Геннадий Николаевич (создавший в своё время Иркутскую продовольственную корпорацию, снабжавшую селян нашей области сельскохозяйственной техникой) и Истомин Геннадий Васильевич (прошедший трудовой путь от простого инженера до мастера цеха на Братском алюминиевом заводе, а в 1979 г. его направили поднимать алюминиевый завод в Египте в должности старшего мастера корпуса, с 1994 по сентябрь 2013 г. заместитель председателя Законодательного собрания Иркутской области); экономист и политик, бывший заместитель первого губернатора Иркутской области Яковенко Владимир Кузьмич, известный писатель Суворов Евгений Адамович, всемирно известный поэт Евтушенко Евгений Александрович.

Каждый житель Иркутской области знает эти фамилии. И мы гордимся, что эти иркутяне – Беларусь по своему происхождению!».

Паводле інфармацыі стваральніку кнігі

Гуканне Вясяны

Грамніцы

Музей галіны

Новы сталічны музей прамысловай вытворчасці

Нядаўна ў сталіцы з'явілася яшчэ адна цікавая кропка: у новым будынку Мінскага гадзіннікавага завода «Луч» на вул. Натуралістаў урачыста расчыніў дзверы музей прадпрыемства.

Калекцыя, пачатак якой некалі быў закладзены тэхнолагам завода, атрымала асобнае памяшканне. Першую сталую музейную экспазіцыю склалі экспанаты, што адлюстроўваюць гісторыю завода і вытворчасці гадзіннікаў ад пачатку да нашых дзён.

У часы СССР Беларусь была адной з нешматлікіх рэспублік, на тэрыторыі якіх дзейнічалі два гадзіннікавыя прадпрыемствы: заводы «Луч» і «Інтэграл».

Будаўніцтва завода «Луч» было пачатае ў канцы 1953 г., а ўжо 24 лістапада 1955 г. ён быў здадзены ў эксплуатацыю. У 1959 г. для падрыхтоўкі спецыялістаў у Мінскім палітэхнікуме было адкрытае вячэрняе аддзяленне.

Першай мадэллю на ручных гадзінніках стала мініяцюрная жаночая «Заря». Яна займае пачэснае месца ў першай вітрыне экспазіцыі. У 1960 г. была выпушчана першая партыя гадзіннікаў «Мінск». У 1962-м асвоена вытворчасць мадэлі «Луч-2209» з вельмі тонкім механізмам; яна вельмі папулярная сярод калекцыянераў, і сёння яе кошт, Кажуць, складае 100 далараў.

Мадэлі 1980-х гг. – маленькія гадзіннікі з выкарыстаннем пластыку і шнуркоў, 1990-х – жаночыя з размаляванымі ручным роспісам фініфцю бранзалетамі, мужчынскія – з матывамі перабудовы, з гербам «Пагоня», кішэнныя падарункавыя.

Сярод мадэляў 2000-х – ручныя гадзіннік у выглядзе мядзведзя са стразаў, настольныя гадзіннікі для кіраўнікоў – з малахітавага каменю з рознымі жывёламі і птушкамі, з каштоўных пародаў драўніны. У асобнай вітрыне – узоры насценных мадэляў і будзільнікаў.

Акрамя гадзіннікаў «Луч» выпускае манометры для трактароў і друкаваныя платы, узоры якіх таксама прадстаўлены.

За ўсю гісторыю існавання завод выпусціў больш за 1 700 розных мадэляў, многія атрымалі прызнанне далёка за мяжой, а некаторыя былі адзначаны залатымі медалямі. Важным дасягненнем стала распрацоўка ўласных механізмаў: кварцавых, механічных, з аўтаматычным заводам. У час росквіту вытворчасці на заводзе працавалі 10 тыс. чалавек, ён займаў вялікую частку квартала паміж Ленінскім праспектам (цяпер Незалежнасці), бульварам Талбухіна, вуліцамі Кедышкі і Натуралістаў.

Сярод сотні мадэляў гадзіннікаў, выстаўленых у музеі, асобую цікавасць выклікаюць медыцынскія, па якіх можна вымяраць пульс, для шахцёраў і будаўнікоў з ахоўнай рамкай, гадзіннікі для

сляпых, з месяцовым календаром.

Сёння на заводзе працуюць прыкладна 700 чалавек. Прадпрыемства мае поўны цыкл вытворчасці. З 2010 г. дзякуючы швейцарскай кампаніі «Franck Muller International B.V.» праводзіцца мадэрнізацыя і асвойваюцца новыя тэхналогіі, выпускаюцца новыя калекцыі гадзіннікаў, што адпавядаюць сучасным тэндэнцыям рынку.

Завод прасоўвае на рынак мадэлі нацыянальнага бранда. Гэта гадзіннікі калекцыяў «Вышыванка 2.0» з элементамі беларускага арнаменту, «Волат» (яны нагадваюць даспехі старажытных абаронцаў беларускай зямлі) ды інш.

Годна выглядаюць мадэлі трох лімітаваных серыяў, распрацаваных у гонар слаўных ваюроў і дзяржаўных дзеячаў ВКЛ: «Давыд Гарадзенскі», «Канстанцін Астрожскі» ды інш.

Міжнароднаму дню роднай мовы прысвечаная лімітаваная калекцыя – «Мова», асновай для стварэння якой стаў верш М. Багдановіча «Зорка Венера».

Музей запрашае наведнікаў з панядзелка па пятніцу павадле папярэдняга запісу.

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Берагчы Вялікую Святыню

Каб напісаць такую кнігу, аўтару трэба было многа і сур'ёзна працаваць над спецыяльнай літаратурай, матэрыяламі перыядычнага друку, у архівах. Але галоўнае – самому быць шырока эрудыраваным, кампетэнтным у пытаннях, што асвятляюцца ў кнізе.

Гаворка ідзе пра новую кнігу Міхаіла Кузьміча «Тост за Перемогу» («Тост за Победу»; Віцебск, 2020). Яе аўтар – член Саюза пісьменнікаў Беларусі, кандыдат філасофскіх навук, заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў, выдатнік друку Беларусі, лаўрэат літаратурных і журналісцкіх прэміяў, аўтар і рэдактар даведачна-інфармацыйных і навукова-публіцыстычных кніг «Не говори с тоской, их нет...», «Витебская область», «Слава и гордость земли Витебской», «Братство. Мужество. Память», «Людзі. Асобы. Лёсы» (у суаўтарстве з М. Сцепаненкам), «Стрела в бесконечность», «У костра в вечерний час», «Мой Погост» («Мой Пагост», пераклад на беларускую мову і ў пашыраным варыянце). Яго п'яру належаць больш за 150 публікацыяў у зборніках, альманахах, часопісах і газетах Беларусі, Расіі і краінаў СНД.

Новае выданне – пра пераможцаў і нашчадкаў Перамогі. Кніга склалася ў выніку вывучэння і аналізу жывой практыкі, прасторы інтэрнэту, многіх газетна-часопісных публікацыяў, выданняў вядомых аўтараў – палітыкаў, філосафаў, палітолагаў, пісьменнікаў і публіцыстаў як савецкага, так і постсавецкага перыядаў, некаторых падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, аичынных і замежных даследаванняў, архіўных дакументаў, матэрыялаў навукова-практычных канферэнцыяў, прагляду кінафільмаў і ўяўляе сабой размову пра галоўныя фактары Перамогі савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Аўтар кнігі «Тост за Перемогу» пераканаўча даказвае, наколькі злычыннымі бываюць патугі перапісваць гісторыю на свой капыл. На аснове фактычных дадзеных М. Кузьміч аб'ектыўна і канкрэтна раскрывае некаторыя пытанні стасункаў СССР і ЗША перад Другой сусветнай вайной, у час яе і пасля завяршэння, расказвае аб рэальным унёскі саюзнікаў у агульную перамогу. Не прадзюжата і суб'ектыўна, а праўдзівая і дакладна даказвае, што менавіта Савецкі Саюз мае законнае права лічыць сябе галоўным пераможцам гітлераўскай Германіі.

Пераканаўча абвяргае пісьменнік і вымыслы пра валантэрска-нацызмаў 1939 – 1940 гадоў, пра пачатак Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. З болей гаворыць аб варварскіх акцыях, фактах вандалізму, што адбываюцца цяпер на магілах і помніках савецкім воінам-вызваліцелям у некаторых еўрапейскіх краінах. Дзе дастойны адказ так званым гісторыкам і даследчыкам, што скажаюць гістарычную праўду, паказваюць вялікія бітвы і падзеі ў выгадным для сябе святле.

Аўтар падкрэслівае, што філасофскі сэнс і веліч Перамогі заключаецца ў тым, што яна дае нам разгорнуты адказ на галоўнае пытанне: «Што за народ мы, якая ў нас аснова і моц?..»

Міхась САЙВА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 14

Уздоўж: 1. Калені. 4. Шчупак. 7. Гумар. 9. Жыга. 10. Зубы. 11. Зімародак. 14. Ралля. 15. Казёл. 16. Смех. 17. Хлеб. 20. Адзін. 21. Вар'ят. 26. Тэрмометр. 28. Вада. 29. Жарт. 30. Сонца. 31. Кактус. 32. Дурань.
Упоперак: 2. Лата. 3. Смерч. 5. Плуг. 6. Крыгалом. 7. Гама. 8. Рада. 9. Жаўрук. 12. Хлапечнік. 13. Пацалунак. 18. Красавік. 19. Батыст. 22. Крос. 23. Воўна. 24. Неба. 25. Ядок. 27. Хата.

Школьнае краязнаўства

Жарты, запісаныя ў Лідскім раёне

Пра рай і пекла

Ведаеце, чым рай адрозніваецца ад пекла? Не? Тады слухайце.

Трапіў адзін мужык на той свет. У пекле ўсе людзі былі вельмі худыя і злыя. Сядзелі яны вакол вялікага чыгуна з ядою, а ў кожнага ў руцэ быў вялікі апалонік. Кожны чэрпаў з чыгуна поліўку, але не даставаў апалонікам да рота. Так паўтаралася кожны дзень. Восі сядзелі ўсе галодныя.

У рай чалавек убачыў, што ўсе людзі таксама сядзяць вакол вялікага вогнішча, у цэнтры якога вісіць кацёл з ядою. У руках у кожнага вялікі апалонік. Чэрпаюць яны ежу з катла, але не дастаюць да свайго рота. Таму адно аднаго кормяць. Усе сытыя і вясёлыя.

(Д.Э. Жыдзіс, 1953 г.н.; 2018 г., в. На-віцкія-2)

Я стукаў

Жыў у вёсцы Ёдкі чалавек па прозвішчы Стукаў. Выпала яму з адной просьбай прыйсці ў сельсавет. Пастукаў ён у дзверы да старшыні сельсавета, зайшоў у кабінет. Начальнік у яго пытае:

- Ты хто такі?
- Я Стукаў.
- Я чуў, што ты стукаў, ты мне прозвішча гавары.

(Д.Э. Жыдзіс, 1953 г.н.; 2018 г., в. На-віцкія-2)

Машэраў

У пачатку 1970-х гадоў у калгас «Запаветы Ільча» збіраўся прыехаць першы сакратар ЦК КП Беларусі Пётр Міронавіч Машэраў. Чакалі яго ўсёй вёскай некалькі дзён. Але ён усё не прыязджаў. Аднойчы на дарозе, якая вяла на мясцовую ферму, людзі убачылі сілуэт чалавека і падумалі, што нарэшце прыехаў Машэраў. Калі той падыйшоў бліжэй, то ўсе зразумелі, што памыліліся. Гэта быў конюх. З таго часу яго сталі называць Машэравым.

(Д.Э. Жыдзіс, 1953 г.н.; 2018 г., в. На-віцкія-2)

Чаго раней баіліся дзеці?

- Дануся, ты чаго больш за ўсё баішся? – пыталі бацькі ў малой.
- Я баюся грому і маланкі. Калі грыміць, я хаваюся пад ложак.
- Віця, а ты чаго баішся?
- Я больш за ўсё баюся суседскіх сабак. Яны мне порткі парвалі і пакусалі.
- А ты, Янка, чаго баішся?
- Я баюся тых пластмасавых ногі, якія пан Хруль насіў і якія ў яго пад паветка ляжачы, бо прыйдуць яны ўночы да мяне і прымусяць свае ногі мыць. Я ж лёг спаць брудны. А ў пана яны чыстыя (пан Хруль не працаваў фізічна, бо ў час Першай сусветнай вайны страціў нагу і насіў прывезены з Літвы пратэз).

(Д.У. Лапуць, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Як дзед унучку вучыў грамаце

- Дзед, а як пішуцца словы карова, каза і авечка?
- З вялікай літары, унучка, – кажа дзед. Пайшла ўнучка ў школу і напісала гэтыя словы як дзед сказаў. Настаўніца выправіла памылкі і двойку паставіла.
- Прыйшла ўнучка дахаць і плача, што дзед няправільна навучыў.
- Што гэта за настаўніца такая? – абурэўца дзед. – У нас гэта самыя важныя жывёлы, святыя, можна сказаць, а яна іх з малой літары піша.

(Э.М. Заблуда, 1967 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Свойскі мёд

Праходзілі ў школе дзеці разрады назоўнікаў: агульнік, уласныя, зборныя, рэчыўныя. Каб правесці веды, настаўніца задае пытанне:

– Да якога разрады адносіцца назоўнік мёд?

- Уласны, – кажа вучань.
- Чаму? – пытае настаўніца.

- Дык ён жа свой, некуплены.

(Т.А. Марцэвіч, 1982 г.н.; 2018 г., в. Ёдкі)

Як маці і сын суп варылі

Жыў з маці нежанаты сын. Захацеў ён супу. Кажа да маці:

- Звары мне фасолі, я яе так люблю.

- Можна, лепш з капусты, бо на агародзе свежая вырасла.

- Не! Хачу з фасолі.

Так яны не дамовіліся. Пачала маці варыць суп: укінула ў вадку рэбры і пайшла на падворак на хвілінку. Праз некаторы час з'явіўся каля печы сын, укінуў у суп міску фасолі і пайшоў на двор. А праз некалькі хвілін маці з капустай да печы падыйшла. Не заўважыла яна фасолі ў супе і ўкінула туды капусту. Так зазірлі яны па чарзе суп варыць. А што атрымалася, потым даведаліся.

(Д.У. Лапуць, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Як жонка мужа спавядала

Закрыла жонка выпітага мужа ў падвале, вечка паклала, сама зверху села.

- Выпушчу, – кажа, – калі грахі свае раскажаш.

- Заві каньдза, раскажу. А табе не буду казаць.

Паклікала жанчына суседа, каб той ксяндзом прыкінуўся. І пацаў той яго пытаць:

- Якія маеш грахі, чалавеча?

- Першы грэх: панёс аднойчы яйкі на базар прадаваць і пабіў іх па дарозе. Што ж рабіць? А быў у мяне капляюш новы, што жонка купіла. Я яго Мікіце з нашай вёскі прадаў. Так грошы дахаты і прынёс, нібы за яйкі.
- Але ты яго сёння надзеў, – кажа жонка.

- Так, але ты слухай далей. Другі грэх: вынес з хаты кусок ільнянога палятна і прадаў.

- І што ты за яго купіў?

- Капляюш свой! І трэці грэх: на Каляды ўсе брамкі па нашай вуліцы паздмаў.
- Дык ты і сваю зняў. Потым год па вёсцы шукаў.

(М. Ваўчок, 1945 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Пра зяця і смятану

Панадзіўся зяць да цешчы ў абед у летнюю кухню на салодкую смятану, якую тая кінуць у слоікі ставіла. Заўважыла цешча, што смятана стала прападаць. І пачала замест смятаны малако нятулае ліць. Праз некалькі дзён зяць кажа:

- Мусяць, твая карова, цешча, захварэла.
- Чаму гэта? – пытае тая.
- Дык замест смятаны адно малако худое.
- А ты адкуль ведаеш?
- Так зяць сябе выдаў.

(Д.У. Лапуць, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Адкуль у сабакі поўсць

Быў у Зыгмуса кудлаты сабака Рымар. Летам яму вельмі гарача было. Малая суседская дзяўчынка яго вельмі шкадавала:

- Бедны Рымар, гарача табе.
- Гаспадар сабакі кажа:
- А давай мы сабакку падстрыжым, будзе яму добра, як і нам. Раней жа ў сабак не было поўсці. Гэта гаспадар яму такое адзенне звязваў. Калі гарача, сабака брэша «гаў-гаў». А гаспадар здаецца – «горача, горача». То апране, то распране сабаку. Надакучыла яму аднойчы гэтая справа, і перастаў ён сабаку распраняць. З тых часоў у сабак такія поўсць. А брэша ён таму, што кажа «горача, горача»

(Д.У. Лапуць, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Разумны кот

Быў у адной сям'і кот. Тое, што ён вельмі разумны, гаспадары потым даведаліся. А незвычайнасць яго вось у чым праявілася.

Выганяць яго звечара на вуліцу, а раніцай ён дома апянецца. Ніхто не разумеў, як ён дома з'яўляўся, пакуль суседзі не заўважылі, што скача ён на дзвярную ручку і адчыняе дзверы.

Аднойчы з гарачага супу на пліце мяса ўсё вылавіў і з'еў. Тады і трапіў ён у нямілася.

Нарадзілася ў сям'і дзіця. Ката туды блізка не падпускалі. Накрылі малое занавескай ад мух, а самі на агарод пайшлі. Заблыталася дзіця ў занавеску і плача, а кот першы пачуў, скокнуў на ручку, дзверы ў хату адчыніў. Тут гэта гаспадары пачулі, убачылі яны, што кот каля дзіцяці круціцца і крычыць, тады зразумелі, што на дапамогу кіла.

(У.А. Карабач, 1982 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Чарнобыльскі заяц

Перасяленцы з забруджаных радыя-цыйнай тэрыторыяў успамінаюць:

- Бачуў лесе зайца, сам во – з кулачок. А вушы – ВО! Паўтару метра!

(Д.Э. Жыдзіс, 1953 г.н.; 2018 г., в. На-віцкія-2)

Русская каштэра

Прыехала ў горад дзяўчына з вёскі. Хацела гарадскі сьпевак паказаць, давай выхваляцца, а словы рускіх не ведае:

- Эхала на рэворе, зачыпілася за дрэт, порвала пончэкі.

- Русская каштэра, гаварыла б па-беларуску і не крыўлялася.

(Д.У. Лапуць, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Вельмі гарачы суп

Адзін муж патрабаваў, каб жонка на абед яму гарачы суп падавала. Але тая ніяк не магла яму дагадзіць. Прыйдзе ён на абед, пакаштуе суп і кажа:

- Халодны!
- Я што – доктор? Адкуль я ведаю, як табе суп грэць.

Аднойчы бачыць жонка: ідзе муж есці, а суп яшчэ не пагрэўся. Узяла яна тады і ўсыпала ў той суп пачак чорнага перцу.

Пакаштаваў муж суп, пачырваневу ўвес і крычыць:

- Дык ты яго не разагрэла, а закіпяціла!

(У.А. Карабач, 1982 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Зараз як дам «больна»!

Усям і часта бывае, што муж з жонкай сvaraцца.

Былі баба з дзедам, не сказаць, каб яны паміж сабой дрэнна жылі, але кожную раніцу спрачаліся, напэўна, каб жыць весялей было. Аднойчы баба нешта гаварыла каля печы, а дзед так сядзеў. Баба і кажа дзеду:

- Дзед, падыдзі да мяне, бо я занятая, я табе ў плечы дам!

(Л.В. Мароз, 1958 г.н.; 2018 г., г. Ліда)

Дыктар Віктар

Любіў адзін дзед радыё слухаць. Аднаго разу ён пытае ўнучку:

- Чаму гэта ўсіх, хто працуе на радыё, Віктарамі клічуць? Цэлымі днямі толкі і кажуць: «Выступае Віктар. Выступае Віктар».
- Паслухала ўнучка радыё і смяецца:
- Там жа не Віктар кажуць, а дыктар.
- Дыктар – гэта вядучы на радыё. А ты, дзед, недачуваеш ужо.

(Л.В. Мароз, 1958 г.н.; 2018 г., г. Ліда)

Як жыды грыбны суп вараць

- Ці чулі вы, як жыды суп з грыбоў вараць? Пяць разоў мацаюць адны і тыя грыбы ў кіпчак, затым назад за печку вешаюць, на шосты раз даюць суседзям у суп памачаць, а на сёмы раз самі з'ядаюць.

(Я.Я. Марцэвіч, 1970 г.н.; 2018 г., в. Плясавічы)

Як дзядзька сырую курыцу з'еў

Абскулала цётка курыцу і ў skleпе закрыла, каб каты не з'елі. Сама да суседзёў пайшла. Прышоў дзядзька дахаць ўджалены. Не знайшоўшы ежы, вырашыў ў skleпе па агуркі схадзіць. Убачыў курыцу, забыўся на агуркі, падумаў, што жонка курыцу ўжо зварыла і на халоднае ў skleпе паставіла.

Пакаштаваў. «Нічога, – думае, – есці можна. Трохі, праўда, цвердаватая атрымалася». Наеўся ўволю. На раніцы жонка згамоў, што каты курыцы абгрызлі. Муж зразумеў, хто курыцу з'еў, але не прызнаўся жонцы. А тая думае: «Хто ката ў skleпе пусціў?»

(Я.П. Марцэвіч, 1934 г.н.; 2018 г., в. Плясавічы)

Піражок з мака

На Каляды нарабіла маці піражкоў. Адныя з мака, а другія з грыбамі. Па форме яны былі аднолькавыя. За святочным сталом пераблыталіся ўсе піражкі.

- Дайце мне, – просіць сын, – піражок з мака.

- Проша, Гаўроша, – кажа маці.
- Адкусіў сын і смяецца, што маці памылілася. А маці пераконвае, што гэта сапраўды з мака:

- Я сама з таго ядра, дзе былі з мака, сюды паклала. Я табе кажу – з мака!

- Сын ізноў:
- Не!

- Маці на сваім стаіць:
- З мака!

- Падумаў сын, што спрацацца няма сэнсу і згадзіўся:
- З мака, з мака.

(Я.Я. Марцэвіч, 1970 г.н.; 2018 г., в. Плясавічы)

Пра школьны парог

Было гэта ў вясковай школе Лідскага раёна, а дакладней – у Споркаўшчыне. Атрымалі два бойкія хлопцы атэстаты. Ідуць сабе дахаты. Сустрэае іх школьны кацар і смяецца:

- Ну што, хлопцы, закончылі школу?
- Так! – радуецца тая. – А што такое?

- Вы мне павінны цукерак купіць.
- За што гэта?
- А за тое, што я за вамі кожны месяц парог у кабінете дырэктара мяняў, бо вы яго прапашоўвалі, калі вас «на кавёр» штодня вадзілі.

(Я.Я. Марцэвіч, 1970 г.н.; 2018 г., в. Плясавічы)

Палка для груш

(жарт XXI стагоддзя)

Прыехала маладая пара з вёскі ў горад у магазін «Еўрашоп».

- Глядзі, – гаворыць хлопец на жонку, – якая добрая палка грушы з дрэва збіраць.
- Пачытала жонка, што гэта за рэч такая, рассьмяялася і кажа мужу:
- Гэта ж сэлфі-палка, а ты падумаў, што для груш.

(У.А. Карабач, 1982 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Адкуль цыбуля?

(легенда)

Быў у маці маленькі сыноч. Пойдзе маці на агарод, і ён за ёю ідзе. Зрабіў малы на градзе радок і каменчыкам выклаў. А ў гэты час ляцела міма чарада варонаў. Убачылі яны, што хлопчык нешта ў баразёнку сыпле, накінуліся, каб пакляваць, і заклаўшы хлопчыка. Як ні бараніла маці сваё дзіця, нічога ў яе не атрымалася. Доўга сядзела на полі і плакала. Упалі тыя слёзы на каменчыкі, насыпаных хлопчыкам, і ператварыліся ў цыбулю, якую, хто ні есць, плача.

(Л.С. Карабач, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Кашулькі ў цыбулькі

(легенда)

Было ў маці васьмёра дзяцей. Адныя маці любіла, а іншыя не. Але ўсім адзенне шыла і складала ў куфар:

- Гэта Янушкі паслухмянаму, гэта Макарку непаслухмянаму. Гэта Агатцы-вяселюшчы, а гэта Янушкі за парваную падушку.
- То плакала, то смяялася, калі складала кашулькі, і аднойчы ператварылася ў птушку, а кашулькі ў цыбулькі, якую адзін есць і кажа: «Горкая», а другі – што салодкая. А маці-птушка прылятае на градку і клею цыбулю, а іншыя кажуць перакладае. Якая гэта птушка робіць, ніхто здагадаць не можа. Адныя кажуць, што сарока, другія, што варона.

(Л.С. Карабач, 1960 г.н.; 2019 г., в. Ёдкі)

Травень

- 1 – Алесь Петрашкевіч (Аляксандр Лявонавіч; 1930,** Талачынскі р-н – 2012), драматург, пісьменнік, публіцыст, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1976) – 90 гадоў з дня нараджэння.
- 1 – Пячонкіна Ганна Сцяпанаўна (1945, Віцебск),** харавы дырыжор, педагог, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 2 – Любчук Сяргей Фядосавіч (1940, Кобрынскі р-н),** дзеяч самадзейнага мастацтва, кампазітар, педагог, заслужаны работнік культуры Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.
- 3 – Радзівіл Багуслаў (1620 – 1669),** ваенны і дзяржаўны дзеяч ВКЛ, паэт, мастак, мецэнат – 400 гадоў з дня нараджэння.
- 3 – Грушоў Вячаслаў Георгіевіч (1950, Лагойск),** акцёр, рэжысёр, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.
- 5 – Цыхун Апанас Пятровіч (1910, Гродзенскі р-н – 2005),** педагог, краязнаўца, пісьменнік, заслужаны настаўнік Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.
- 6 – Логінаў Анатоль Канстанцінавіч (1920 – 2007),** акцёр тэатра, народны артыст Беларусі, заслужаны артыст Літвы – 100 гадоў з дня нараджэння.
- 6 – Ліпскі Уладзімір Сцяпанавіч (1940, Рэчыцкі р-н),** пісьменнік, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, выдатнік адукацыі, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Маўра (1993), Літаратурнай прэміі імя Васіля Віткі (1997), Міжнароднай прэміі А. Швейцара (1998), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя К. Каліноўскага (2000), прэміі Дзіцячага фонду міжнароднай асацыяцыі Дзіцячых фондаў (2005), Літаратурнай прэміі імя Аляксандра Грына (2008, Расія), узнагароджаны ордэнамі св. Дзімітрыя (Расія), Ф. Скарыны (2007) – 80 гадоў з дня нараджэння.

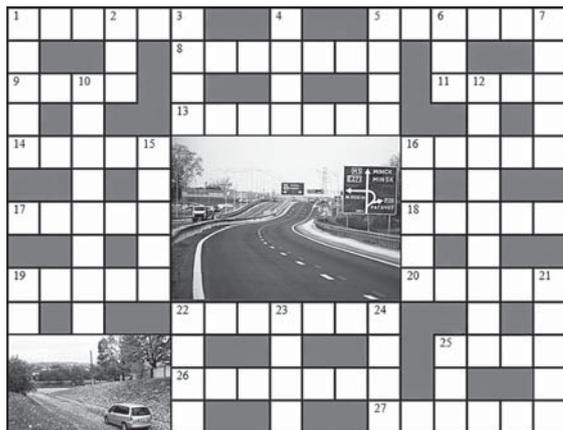
Уздоўж

1. «Аўтамабіль не раскоша, а ... перамяшчэння». І. Ільф, Я. Пятроў. **5.** Крыты аўтамабіль для перавозкі грузаў. **8.** Яма на дарозе ад язды. **9.** Не конь вязе, а дарога, не бог памагае, а ... (прык.). **11.** ... у дарозе не цяжар (прык.). **13.** «На бязрыбі і ... іншамарка». Цытата невядомага аўтара. **14.** Запал, моцнае захапленне. **16.** «... добры. Шкада, што няма тармазоў. Спыняюся толькі ў кювеце». Фраза невядомага аўтара. **17.** Сёмайя ... ў коле (прык.). **18.** Гістарычна ўстойлівая супольнасць людзей. **19.** «Добрымі намерамі вымашчанае ... і многія дарогі». Т. Гігер. **20.** Градская рэйкавая дарога, па якой хадзілі вагоны на коннай цязе; у Мінску пачала працаваць з 1892 г. **22.** «Раней ... пачынаў з паручыка, зараз – з мерседэса». В. Ленц. **25.** Як дарога ўстане, то ... дастане (прык.). **26.** Вельмі хітры чалавек (разм.). **27.** Лепш дрэнная ..., чым дрэнны спадарожнік (прык.).

Упоперак

1. Невялікая гара. **2.** ... вякі не пражывеш, сто машын не выпрабуеш (прык.). **3.** Кіславаты напітак. **4.** Еду ціха – са мною ліха, еду скоро – са мной ... (прык.). **5.** Нявыдуманы, сапраўдны выпадак. **6.** «... – гэта кладоўка жыцця». Плутарх. **7.** Друкарскія літары, што перадаюць які-небудзь тэкст. **10.** Дарога з граўіным пакрыццём (разм.). **12.** Мара пра што-небудзь жаданае. **15.** Шлях, дарога. **16.** «Вясёлая трывога // Прагнала моцны сон. // Блакітная дарога // З асенніх верасоў». З верша П. Панчанкі «... едзе па грыбы». **19.** Танцавальны крок. **21.** Дзяржанне ў прыладах працы. **22.** Вадзіцель, будзь пільным – на дарозе і ... звер (жарт. прык.). **23.** Прывабнасць, абаяанне. **24.** Плады, што апалі ад ветру. **25.** Гібрыд аднагорбага і двухгорбага вярблюдаў.

Слакі Лявон ЦЕЛЕШ

Як выратаваць арлоў?

Ужо шосты год грамадская арганізацыя «Ахова птушак Бацькаўшчыны» (АПБ) праводзіць акцыю «Выратуй арляня!», каб захаваць мясцовую папуляцыю вялікіх падворлікаў (арляцоў), віду, якому пагражае глабальнае знікненне.

У Беларусі гняздуецца самая вялікая групка гэтага віду на захад ад Расіі, гэта 120 – 150 параў. Вялікія падворлікі выбіраюць глухія месцы ў забалочаных лясах побач з адкрытымі балотамі. У найлепшым выпадку з гнязда вылятае ўсяго адно птушаня. Каб захаваць від, АПБ шукае арліныя гнёзды і афармляе дакументы для перадачы гэтых участкаў пад ахову.

У пошуку гнёздаў кожны год дапамагаюць валанцёры, якія далучаюцца да экспедыцыяў. За 5 гадоў акцыі АПБ з 42-ма валанцёрамі і спецыялістамі правяла 32 экспедыцыі, абследаваючы 125 гнездавых тэрыторыяў. На 20 гнездаў вялікага падворліка аформлены ахоўныя пашпарты. Акрамя таго былі ўсталяваны 7 штучных гнёздаў для гэтых птушак.

У планах АПБ на новы сезон – знайсці ўсе пары вялікага падворліка, якія памянлі месца гнездавання, і перадаць пад ахову землекарыстальнікам іх новыя гнёзды. А гэта вельмі шмат – прыкладна 80 параў. У рамках акцыі збіраемся правесці гнездавыя тэрыторыі астатніх 20-і параў (уклучае ў сябе праверку заселенасці 5-і гнездаў, што былі знойдзеныя ў сакавіцкіх экспедыцыях, і пошук гнездаў яшчэ 15-і параў).

Даследаванні будуць праходзіць на такіх тэрыторыях, важных для птушак, як Волхва, Выганашчанскія балоты, Вялута, Хаваншчына, Выдрыца, Бярэзіна-Гайна, а таксама ў Пінскім, Клімавіцкім, Маладзечанскім і Вілейскім раёнах.

Спецыяліст АПБ па прыродаахоўных пытаннях Сямён Левы зазначае: «*Ёсць шмат пагроз для вялікага арляця. Гэта асушэнне балотаў, дзе кормяцца птушкі, высечкі, лясныя пажары, знішчэнне браканьерамі пад час міграцыі і зімоўкі, гібрыдызацыя з малым арляцом і многія іншыя. Сёння самае важнае, што мы можам зрабіць разам для вялікіх арлоў і на што мы можам паўплываць, – знайсці іх гнёзды і перадаць гэтыя тэрыторыі землекарыстальнікам для аховы.*»

Каб адчуваць сябе спакойна ў Беларусі, арлам патрэбная ваша дапамога. Як зрабіць ахвяраванне на выратаванне арлоў, можна даведацца на сайце АПБ (ptushki.org). У падзяку ад арлянятаў прыляцця падарунак у залежнасці ад сумы ахвяравання: сертыфікат «Выратавальніка арлянят»

(яго можна аформіць і на сябра), магніт, брошка ці бірулька, вызначальнік птушак або магчымасць паўдзельнічаць у экспедыцыі.

Здымі бусла – і паўдзельнічай у конкурсе!

Самы час правяціць пільнасць і выправіцца на прыгожыя фотаапараты, бо птушкі-вестункі вясны ўжо поўным ходам вяртаюцца ў нашу краіну! Заносьце свае назіранні на анлайн-карту (<http://www.springalive.net/be-by/migrations/addnew>) і далучайцеся да творчага фотаконкурсу міжнароднай кампаніі «Жывая вясна». Ён праходзіць з 1 красавіка па 31 траўня.

«Жывая вясна» – міжнародная кампанія глабальнай прыродаахоўнай асацыяцыі «BirdLife International», мэта якой – прыцягнуць увагу дзяцей і дарослых да дзікай прыроды, назірання і захавання пералётных птушак. Сёлета кампанія праходзіць пад лозунгам «Як быць добрым птушкараром?», працягнуцца з 1 сакавіка па 1 ліпеня. Кампанія «Жывая вясна» ажыццяўляецца дзякуючы падтрымцы кампаніі «HeidelbergCement».

На конкурс прымаюцца ўласныя фота з выявамі дзікіх птушак (белы бусел, вясковая ластаўка, чорны свіргуль), зробленыя ў прыродзе. Фатаграфія ластаўкі каля гнязда для ўдзелу ў конкурсе не прымаюцца.

Конкурс не мае ўзроставых абмежаванняў.

Дасылайце свае фота з першымі назіраннямі птушак на сайт праз форму «Дадаць назіранне» ці адпраўляйце на паштовую скрыню springalive@ptushki.org з пазнакай «Фотаконкурс». Вынікі будуць падведзеныя сёлета 15 чэрвеня, а найлепшыя працы з'яўцца на сайце АПБ ptushki.org. Трое пераможцаў атрымаюць прызы.

«*Бёрдочынг, або назіранне за птушкамі, – адно з самых модных хобі ў свеце, і мя хочам, каб і ў Беларусі яго стала папулярным, – кажа каардынатар кампаніі Ксенія Малюкова. – Гэта здаровы лад жыцця і заўжды цікавыя ўражанні. Далучайцеся да гэтай справы і раскажыце нам пра вашыя поспехі праз фатаграфію.*»

Фатаграф дзікай прыроды Андрэй Шэўчык зазначае: «*Сфатаграфаванне бусла лягчэй за ўсё на гнездзе. Свіргуль можна зняць у паліце проста з балкона кватэры, але трэба пачакаць да траўня. Вясковыя ластаўкі вельмі прыязныя да людзей, цікава назіраць, як яны збіраюць матэрыял для будаўніцтва гнязда.*»

Шукайце цікавыя сюжэты. Азнаёмцеся з біялогіяй віду, тады будзеце ведаць, якіх паводзінаў і калі чакаць ад птушак. Прыдумайце сабе сюжэт з абранай птушкай і паспрабуйце яго ажыццявіць. Будзьце асцярожныя, каб не нашкодзіць птушкам!

Пры фатаграфаванні паводзіцца спакойна, не шуміце, не падыходзіце да птушак хутка, не рабіце рэзкіх рухаў. Калі падыходзіце да птушак павольна, час ад часу спыняючыся, то яны могуць дазволіць вам падзіцца даволі блізка, бо не будучы бачыць у вас небяспеку. Апрайняцца няярка, у натуральнай колеры, у ідэале – камуфляж. Памятайце пра этыку фатаграфіі-птушкарара: не турбуіце птушак (не ўключаць ўспышкі, не здымайце іх на гнездах, не здымайце птушаняў).

Дасылайце фота на гэты конкурс, удзельнікі пагаджаюцца, што глабальная прыродаахоўная асацыяцыя «BirdLife International» і яе нацыянальныя партнёры маюць права публікаваць конкурсныя працы ў любым фармаце з пазнакай аўтарства.

Паводле паведамленняў ІА «Ахова птушак Бацькаўшчыны»

Шаноўныя сябры – падпісчыкі і чытачы!

У сувязі з тым, што цяпер вы атрымалі падвоены нумар (такім чынам, атрымалі 4 нумары ў гэтым месяцы), а далей ідзе планавы пропуск, то наступны нумар плануем выдаць напярэдадні свята Вялікай Перамогі. Добрых вам вясновых адчуванняў у велікодныя дні і тыдні пасля іх, здароўя, моцы. Беражыце сябе, родных і блізкіх. Руплівая праца на ніве спасціжэння гісторыі, захавання спадчыны нашага народа важныя не толькі сённяшнім нам, але і наступнікам. Няхай вірусная пошасць не закране кожнага з вас, і мы радысна прывітаем кожнага наступным нумарам газеты.

Нагадваем, што падпіска можна на любым паштовым аддзяленні да 25 чысла, а таксама праз сайт belpressa.by. Будзем радыя сустрэчы з старымі сябрамі і далучэнню новых.

Народ сказаў...

Настаўнік. Усе цэлы ад цяпла расшыраюцца, а ад холаду сціскаюцца. Ці не прывядзеш, Сцёпка, прыклад?

Сцёпка. Зімой дні карцейшыя, бо холадна, а летам даўжэйшыя, бо горача.

Прафесар пытае ў студэнта: – Чаму вы так хвалюецеся? Хіба вы баіцеся маіх пытанняў? – Ды не, таварыш прафесар, я боюся сваіх адказаў.

Экзаменатар. Ваша прозвішча?

Абітурыент. Адно хвіліначку, я падумаю.

– Тата! Ты можаш радавацца.
– Гэта чаму ж?
– Падручнікі не трэба мне купляць: я на другі год застаўся.

Настаўнік звяртаецца да вучня:

- Раскажы пра Аляксандра Македонскага.
- Не ведаю.
- А хто такі Актавіян Аўгуст? А Юлій Цэзар?
- Не ведаю.
- Двойка.
- Пачакайце, – кажа вучань, – а вы Мішку Сідарава ведаеце?
- Не ведаю.
- А Жору Каплюхіна?

Таксама не? Ну, дык за што ж двойка? У вас свая кампанія, у мяне – свая.

Студэнт пытае ў студэнта: – Што ты робіш, калі канцацца стыпендыя?
– Хаджу ў госці.

Сын. Тата, сёння я адзін ва ўсёй школе мог адказаць настаўніку.

Бацька. А што ён пытаў, сыноч?

Сын. Хто разбіў акно.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сабраў Змітро Бяспалы; Мінск, 1970)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПОСУД (заканчэнне артыкула). З канца XIX ст. у сувязі з сацыяльна-эканамічнымі зменамі ў народным побыце, інтэнсіўнымі сувязямі вёскі з горадам значна пашырыўся асартымент традыцыйнага посуду, узбагаціліся прыёмы і сродкі аздаблення. Народныя майстры імкнуліся паўтараць формы і дэкор прамысловых вырабаў, інтэрпрэтуючы іх у адпаведнасці з мясцовымі традыцыямі і ўласным густам. У народным побыце пашыраюцца гліняныя вазы, цукарніцы, масленіцы, сальніцы з роспісам і ляпнінаю, фігурныя ляпныя пасудзіны для вадкасцяў, драўляныя талеркі з разбой і інш. Выраб многіх відаў посуду (ганчарнага, бандарнага, такарнага, плеценага) набыў характар шырока развітага промыслу. Некаторыя віды посуду мелі пэўную ёмістасць і служылі мераю вадкіх і сыпкіх рэчываў (напр., бочка віленская, гарнец, кварта і інш.).

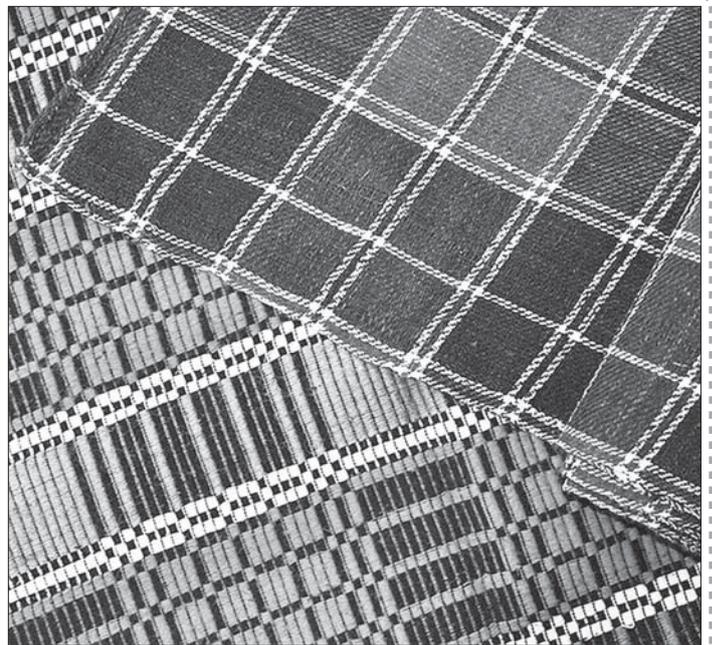
З другой паловы XX ст. сфера прымянення самаробнага посуду ўтылітарнага прызначэння зужаецца, у шырокі ўжытак уваходзяць больш зручныя, танныя, гігіенічныя шклянныя, металічныя, пластмасавыя, фарфаравыя вырабы прамысловай вытворчасці. Характар, формы і дэкор трады-

цыйнага посуду выкарыстоўваюць для стварэння вырабаў утылітарна-мастацкага і сувенірнага прызначэння. Плеценыя з саломы і лазы фруктоўніцы, цукерачніцы, латкі, падносы, кошыкі, драўляныя чарпакі, лыжкі, наборы для спецыяў з разбой і размалёўкай, гліняныя кубкі, блюда, вазы, наборы для квасу, вады, малака ў характэрным нацыянальным стылі вырабляюць прадпрыемствы мастацкай прамысловасці і майстры традыцыйных народных мастацкіх промыслаў. Стварэнне мастацкага посуду – важны раздзел сучаснага прафесійнага дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

З пачатку XXI ст. з'явіўся ўстойлівы попыт на самаробны посуд з традыцыйных матэрыялаў паводле традыцыйных тэхналогій; вырабы прадаюцца не толькі ў спецыялізаваных крамах, але і ў дзяржаўных крамах, супермаркетах і пад.

ПОСЦІЛКА – узорыстатканы выраб утылітарнага, дэкаратыўнага, а ў мінулым і абрадавага прызначэння, від мастацкіх тканінаў. Тэхнікай выканання, памерам, кампазіцыйна-арнаментальным вырашэннем блізкая да дывана. Посцілкай засцілаюць ложка, ёю накрываюцца, яе вешаюць на сцяну для ўпрыгожвання інтэр'еру сялянскай хаты; посцілкай засцілалі выязныя сані і вазкі, клалі маладым пад ногі ў час дабраславення іх у вясельным абрадзе, лічылі важнай часткай пасагу маладой. Грубатканую посцілку называюць радзюжкай.

Традыцыйныя посцілкі ткалі ў 3 – 4 ніты або перабіранай («на дошчачку», «на пруткі», «на матузы», «у пераборы») ці шматнітовай

Посцілкі. Раўбіцкі музей беларускага народнага мастацтва

тэхнікай ткацтва. Паводле формы прамавугольныя (1,5 – 2,3 м даўжыні, 0,9 – 1,5 м шырыні) з двух (рэдка аднаго) кавалкаў тканіны з ільняных нітак (або аснова льняная, уток ваўняны). Вызначаліся разнастайнасцю арнаментальных кампазіцый, каларытам. У мастацкім афармленні найбольш характэрныя кампазіцыі з геаметрычных формаў арнаменту, утвораных спалучэннем двух колераў (бела-чорны, вохрыста-чорны, малінава-чорны, бела-карычневы). Побач з узорамі клетак, паскаў пашыраны двухкаляровы арнамент «дымкі», «імгліцы», «ваконцы», «краткі», «кружкі». Сустрэкаюцца чырвона-бардовыя, малінавыя, жоўтыя, белыя малюны зорак, вазонаў, кветак на чорным фоне. Стрыманы каларыт ранейшых па часе посцілак абмяжоўваўся натуральным колерам матэрыялаў і адценнем фарбаў,

якія рабілі ў хатніх умовах з кары дрэваў, кветак, раслінаў і г.д.

У наш час посцілкі ўвайшлі ў інтэр'ер гарадской кватэры і вясковай хаты. Іх вырабляюць на фабрыках мастацкіх вырабаў, а таксама паранейшаму ткуць на кроснах, але з баваўняных, акрылавых, віскозных, шаўковых нітак машыннага прадзення. Народныя майстрыхі, якія ткуць посцілкі для ўласных патрэбаў, выкарыстоўваюць самапрадзення ніткі воўны, афарбаваныя анілінавымі фарбавальнікамі. Замена сыравіны і фарбавальнікаў паўплывалі на дэкаратыўныя і пластычныя якасці посцілкі.

Зберагаюцца беларускія посцілкі ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь, Раўбіцкім музеі беларускага народнага мастацтва, Музеі старажытнабеларускай культуры ІМЭФ НАН Беларусі, Расійскім этнаграфічным музеі (Санкт-Пецярбург).

Карэц, XVI ст. Раўбіцкі музей беларускага народнага мастацтва